

Linnéuniversitetet

LÄRARPROGRAMMET

När döden knackar på

Förskollärares medvetenhet angående krishantering.

Karin Abrahamsson och Kerstin Karlsson

Examensarbete 15 hp
Höstterminen 2010

Handledare: Gunilla Hörberg
Institutionen för pedagogik, psykologi
och idrottsvetenskap

Linnéuniversitetet

Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap

Arbetets art: Examensarbete, 15 hp

Lärarprogrammet

Titel: När döden knackar på!

Författare: Karin Abrahamsson och Kerstin Karlsson

Handledare: Gunilla Hörberg

ABSTRACT

This study is about preschool teachers awareness of crisis management and transparency in the management plan as well as their knowledge of how to work with children in a death-related crisis. Our research questions address how preschool is preparing for a death-related crisis, how familiar preschool teachers are with the crisis management plan, and how pre-school teachers believe that preschool teachers should work with and respond to children and families who are victims of a death-related crisis.

We use the interview method, and do individual interviews with six different preschool teachers, working at various nurseries. We compare and summarize the interview responses to find similarities and differences.

The study's results found that preschool teachers do not feel prepared in the way that they are unsure how they will react when crisis strikes. Furthermore, it shows that the better educated they are, the better they feel prepared. Many preschool teachers can provide advice on how to prepare for a crisis by having insight in which tools you can use, for example practical tools.

Regarding the crisis management plan the answers differ as the preschool teachers have different knowledge about what the plans contain and how it work. However all of the preschool teachers think that the crisis management plan needs to be further developed. They claim feeling secure in having a crisis management plan, because they can lean on it if a crisis strikes. The preschool teachers also felt that their role in meeting with children was to be at hand, show empathy and respond honestly to the child's questions. An important role that the preschool teachers feel they also have, in addition to the work with children, is to be of help for parents, other staff and to have contact with experts.

Sökord; Crisis management, krishantering, dödsrelaterad kris, krishanteringsplan.

INNEHÅLL

1	INTRODUKTION.....	1
2	BAKGRUND	2
2.1	Förskolans uppdrag	2
2.1.1	Lagar.....	2
2.2	Förförståelse	2
2.2.1	Kännetecken för katastrof, trauma och kris.....	2
2.2.2	Krisens olika faser	3
2.2.2.1	Faktorer.....	4
2.2.2.2	Följdreaktioner	5
2.3	Krishanteringsplan.....	6
2.3.1	Krishanteringsplaner.....	6
2.3.2	Innehåll i krishanteringsplanen.....	7
2.4	Pedagogens arbete	8
2.4.1	Pedagogens roll i krisens faser	8
2.4.2	Pedagogens utbildning inom området	8
2.4.3	Kontakten med familjen	9
2.4.4	Återgå till förskolan.....	10
2.4.5	Information till barnet.....	10
2.4.6	Konkreta tillvägagångssätt	11
2.4.7	Stöd till pedagogen	12
2.5	Sammanfattning.....	12
3	PROBLEMFÖRMULERING	14
4	METOD.....	15
4.1	Undersökningsgrupp.....	15
4.2	Undersökningsmetod	15
4.3	Datainsamlingsmetod	15
4.4	Tillvägagångssätt.....	15
4.5	Forskningsetiska principer.....	16
4.6	Databearbetning.....	17
4.6.1	Analysverktyg.....	17
4.7	Reliabilitet och validitet.....	17
4.8	Metodkritik	18
5	RESULTAT.....	19
5.1	Olika förberedelser för att vara förberedd	19

5.1.1	Utbildning inom krishantering.....	19
5.1.2	Praktiska förberedelser och material	19
5.1.3	Arbetslaget.....	20
5.1.4	Erfarenheter	20
5.2	Insynen i krishanteringsplanen	20
5.2.1	Varierande insyn i krishanteringsplanen	20
5.2.2	Krishanteringsplanen, ett stöd i krisarbetet	21
5.2.3	Oklar insyn i kontaktsystemet vid krishantering.....	22
5.2.4	Förskollärarna vill vidareutveckla krishanteringsplanerna.....	22
5.3	Hur man bör arbeta med och bemöta de drabbade.	23
5.3.1	Att tänka på i mötet med barnen.....	23
5.3.1.1	I första mötet med barnet.....	23
5.3.1.2	Att möta barnet i dess sorg	23
5.3.2	Tillbaka till förskolan	24
5.3.3	Förskolans ansvar	25
5.3.4	Förskollärarnas roll.....	25
5.3.4.1	Kontakten med föräldrarna.....	25
5.3.4.2	Informera barngruppen	26
5.3.5	Dags att tillkalla experter.....	27
5.4	Sammanfattning av resultatet	28
6	DISKUSSION	30
6.1	Förskollärarnas förberedelser, roller och tillvägagångssätt.....	30
6.2	Reflektioner	31
6.3	Fortsatt forskning.....	32
7	REFERENSLISTA.....	33
	BILAGA	

1 INTRODUCTION

I Sverige var det, enligt den Statistiska centralbyrån (SCB), 3364 barn, mellan 0- 17 år, vars föräldrar av någon anledning har avlidit, år 2008. Barn som under sin barndom förlorat sina föräldrar var år 2008 sammanlagt 23 100 (a.a.). Dessa barn går i olika förskolor och skolor runt om i landet, vilket innebär att vi som pedagoger måste vara beredda att stödja dem och deras anhöriga. Vårt intresse för ämnet väcktes då vi på våra respektive verksamhetsförlagda utbildningsplatser träffade barn som på något sätt drabbats av dödsrelaterade kriser. Arbetet som följde efter dessa kriser var mycket olika mellan våra platser, och då föddes idén om att titta lite extra på krishantering angående dödsrelaterad kris. Vi har inriktat oss på dödsrelaterade kriser, vilket vi menar är när döden är i antågande via sjukdom eller när något har inträffat och därför är ett faktum, delvis för att vi känner att det inte pratas så mycket om det, men även för att döden är en naturlig gång som finns överallt. Holland (2008) skriver att döden fortfarande känns som ett tabubelagt ämne, vilket han anser är anmärkningsvärt eftersom döden är ett faktum (a.a.). Barclay (2004) skriver att en skola behöver förvänta sig det oväntade och vara införstådd i de praktiska och känslomässiga konsekvenserna som uppkommer av en kris, för att reagera mer effektivt när krisen är ett faktum. Vidare tar hon upp att en kris kan inträffa när som helst och var som helst, och att förskolor inte är något undantag. Hon skriver att förskolor och skolor behöver inse att kriser inträffar och resultatet kan vara förödande för hela förskolan, skolan och dess gemenskap (a.a.).

Vi undersöker hur medvetna förskollärare anser sig vara angående dödsrelaterad krishantering, hur insatta de anser att de är i krishanteringsplanen, hur förberedda de anser sig vara ifall en dödsrelaterad kris skulle inträffa och vilken kunskap de besitter angående hur man arbetar med och möter människor i dödsrelaterad kris.

2 BAKGRUND

Följande kapitel kommer att ta upp förskolans uppdrag och dess lagar. Vidare kommer förförståelse, där forskning skildras, angående vad arbetet utgår ifrån att en kris är, vad det innebär och att följdreaktioner kan utvecklas i en kris. Sedan förklaras vad en krishanteringsplan är och kort om vad den kan innehålla. För att vidare ta upp pedagogens roll, vilket innebär mötet med det enskilda barnet, att tänka på i arbetet med barnet och på vilket sätt det går att arbeta med ett barn i kris. Slutligen tas upp när experthjälp behövs och hur man som pedagog möter alla andra som på något vis blir påverkade av den dödsrelaterade krisen, då även detta ingår i en pedagogs arbete.

2.1 Förskolans uppdrag

Här kommer att tas upp några lagar och styrdokument, då de är förskolans uppdrag och grunden till en förskollärares arbete. Med hjälp av dessa kan man se vilken stor del av förskollärares roll de är och på så vis även se att förskollärares roll är av signifikant natur i arbetet med barn i kris.

2.1.1 Lagar

Enligt Skollagen har förskollärare många lagar och förordningar att följa och att ta hänsyn till, så som exempelvis Europakonventionen om mänskliga rättigheter, FN:s konvention om barnets rättigheter, Grundlagarna, Kommunallagen, Skollagen Förvaltningslagen, Sekretesslagen och Läroplan för förskolan (Läraryrket, 2006).

I Läroplan för förskolan (Skolverket, 2006) står det att förskolans ansvar är att se till att varje barn ska känna trygghet och välbefinnande och sätta varje barns behov i fokus. Det är viktigt att förskolans verksamhet anpassas efter varje individ, för att på så vis kunna ge de barn som är i behov av extra stöd, det stöd de behöver, med hänsyn till barnets individuella behov och förutsättningar. Vidare är det viktigt att pedagogerna har empati och förståelse för barnet och att pedagogen kan samspela med såväl barnet som dess föräldrar, för att skapa förtroende mellan parterna och att vistelsen på förskolan på så vis blir positiv och stöttande för barnen. Förskolan skall också stödja barnens reflektioner och tankar om livsfrågor (a.a.). Vidare säger Skollagen (Lag 1997:1212) att: "Förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen skall utgå från varje barns behov. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver (Läraryrket, 2006, s. 61).

2.2 Förförståelse

I följande stycken kommer kort förklaras vad som skiljer en kris från en katastrof eller ett trauma. Vidare beskrivs vad en kris är för att tydliggöra vad en kris i detta arbete syftar tillbaka på. Olika följdreaktioner som kan komma efter en krissituation tas upp för att öka förståelsen på vad som kan komma att ske hos barnen under en kris och varför det behöver bearbetas.

2.2.1 Kännetecknen för katastrof, trauma och kris

Katastrof och trauma, menar Dyregrov (2008), är inträffanden som sker plötsligt och dramatiskt t.ex. en olycka där många människor är inblandade, dör eller blir skadade.

En katastrof är när många olika människor har drabbats av en kris, medan en personlig katastrof är en kris som endast berör en person och dem som står i direkt samband med den personen. Trauma benämns inom medicin som ett psykiskt trauma men även som en yttre skada. Ett psykiskt trauma betyder att det är en extrem påfrestning av psyket som kommit till följd av att det sker något oerhört stort som inte går att kontrollera (a.a.). Raundalen och Schultz (2007) skriver vidare att dessa inträffanden kan ske upprepade gånger, på samma sätt utan att man kan göra något åt det, eller också kan de komma fort och oväntat. Ordet trauma, menar Raundalen och Schultz (2007), innefattar allt som är fruktansvärt och allt som är avsevärt mer än otäckt, som inträffar i ens liv, och som man inte klarar av att bearbeta på egen hand.

Dyregrov (2008) skriver att ofta används ordet kris som det minst starka ordet av katastrof, trauma och kris. Detta eventuellt beroende på att en del kriser utvecklas gradvis eller kommer vid övergångsfasen och inte är hastiga eller dramatiska. Cullbergs (2001) beskrivning av ordet kris är att det kommer från det grekiska ordet krisis och han beskriver dess betydelse med avgörande vändning, plötslig förändring och ödesdigert rubbning. Man kan hamna i en psykisk kris om man inte har de erfarenheter som krävs för att man ska kunna förstå och klara av den aktuella situationen (a.a.). Raundalen & Schulz beskriver ordet kris genom att ge ett exempel om en bil som får punktering på motorvägen och som inte har vare sig reservhjul eller verktyg åtkomliga. De menar med detta exempel att man behöver hjälp och stöd för att kunna ta sig ur en kris. Cullberg (2001) skriver vidare att en kris kan ha olika styrka och påverka individen och i hur den reagerar. En mindre kris kan individen ofta komma igenom med sin vanliga problemlösningskapacitet, om den inte räcker kan personen försättas i en inaktivitet vilket gör att det inte finns någon drivkraft kvar och att man inte får saker och ting gjorda (a.a.).

2.2.2 Krisens olika faser

I en kris finns många faser som man går igenom, oavsett vilken sorts kris det är, enligt Raundalen och Schultz (2007). Dessa faser har olika grader i styrka beroende på storleken på krisen. Man kan ta sig ur en kris utan att behöva söka hjälp, men man behöver utveckla nya strategier för att kunna bearbeta krisen (a.a.). Cullberg (2001) skriver att chock- och reaktionsfasen tillhör den akuta delen av krisens faser och bör inte vara längre än 4-6 veckor för att få kallas akut kris. Chockfasen kan vara från ett ögonblick till dygn och under denna fas kan individen förneka det som hänt och har svårt för att bearbeta och ta in händelsen. Ofta sätter individen upp en fasad och uppträder organiserat och balanserat men bakom fasaden är det kaos. I denna fas kan individen bete sig annorlunda, exempelvis kan en del riva sönder sina kläder medan andra kan skrika eller prata om helt oväsentliga saker, upprepa samma sak gång på gång eller ligga tyst och orörlig, helt paralyserade. Vidare skriver författaren att det inte hör till vanligheten att chockfasen går över till en psykos men individen kan vända sig bort från kontakten med verkligheten och då kan en psykos uppstå. Under denna fas lämnas ofta viktig information till individen vilket vederbörande har svårt att ta till sig och att komma ihåg, det är därför viktigt att tänka på att den som ger informationen även upprepar den vid andra tillfällen. Ibland kan det vara svårt att märka av chockfasen, den kan exempelvis ske genom en gradvis ökning av en kris som från början varit en godartad sjukdom men som tagit en vändning och sedan intagit ett allvarigare förlopp. Reaktionsfasen, beskrivs av Cullberg (2001) med att den börjar när individen tvingas ta till sig det som hänt och inte längre kan förneka och tränga bort händelsen. I reaktionsfasen sker en häftig psykisk förändring,

verkligheten börjar introduceras för individen. Cullberg (2001) beskriver vidare att det uppkommer omedvetna psykiska reaktioner som kallas för försvarsmekanismer vilka har en viktig uppgift i den akuta krisen genom att den gör så att det som hänt förminskas och även hotet mot jaget förminskas. På så vis konfronteras individen lite i taget med händelsen vilket hjälper individen att möta den smärtsamma verkligheten. Dessa försvarsmekanismer kan hos en del te sig ganska primitiva. De personer som är utomstående brukar lägga märke till att individen försöker hitta mening i sin krissituation. Den drabbade uttrycker ofta om och om igen frågor som exempelvis; varför?, varför händer det just mig? Många gånger ser man på händelsen som ett straff för något och vänder aggressionerna in mot sig själv. I de fall krisen handlar om att ha förlorat en närstående kan den drabbade börja fantisera om personen, få illusioner eller hallucinationer och kan till exempel höra personen eller kanske husdjuret som avlidit. Ofta tror individen att de håller på att bli sinnessjuka på grund av detta, men det handlar om att försöka hålla kvar den döde. Eftersom verklighetsförankringen är reducerad under vägen tillbaka, är chansen att omedvetet förneka sanningen stor under reaktionsfasen. Försvarsmekanismen kan emellertid ibland komplicera och dra ut på övergången till bearbetningsfasen (a.a.).

Bearbetningsfasen är den tredje fasen och Cullberg (2001) skriver att med bearbetningsfasen lämnas den akuta delen av krisen. Fasen äger rum ungefär ett halvår eller ett år efter händelsen och under denna fas kan personen återigen börja blicka framåt och inte bara vara uppslukad av förflutna tider och det som hänt. Bearbetningsfasen innebär ett accepterande och samtidigt ett nytt liv, socialt sett. Försvaret och förnekelsen minskar efterhand och de beteendestörningar och andra symtom som individen tidigare haft minskar också allt efter som tiden går. Personen börjar återgå till sitt gamla liv, återuppta intressen och även skaffa nya.

Den fjärde och sista fasen är nyorienteringsfasen, den har inte någon avslutning utan den drabbade individen bär med sig det förflutna som ett ärr. I denna fas fortsätter livet, med nya mål och intressen. Har den som drabbats lyckats att ta sig igenom krisen repareras och rehabiliteras såväl självkänslan och de svikna förhoppningarna, men händelsen kan ibland fortfarande göra sig påmind genom korta hugg av känslomässig smärta. Krisen har blivit en del av individens liv och ska inte glömmas bort eller förträngas (a.a.).

2.2.2.1 Faktorer

Det finns fyra olika faktorer som har betydelse i krisens faser, menar Cullberg (2001). Den första utlösande faktorn, är när något sker, en kris inträffar. I den andra faktorn tolkar man den första faktorn genom sin biografi och utvecklingshistoria. Den tredje faktorn påverkas av var man befinner sig i livet, medan den fjärde faktorn är de sociala aspekterna (a.a.). Holland (2008) skriver att det beror på vad man har i ryggsäcken som gör att man hanterar kriser olika.

Bladini (2004) skriver om att alla händelser i världen står i kontext till varandra och att man aldrig kan se en avskild händelse utan att man måste titta på dess samband. Vidare skriver hon att man måste se alla människor, genom många olika sorters synsätt och genom andras ögon, för att man ska kunna skapa en mer rättvis bild av situationen (a.a.).

2.2.2.2 Följdreaktioner

Hur följdreaktionen på krisen blir beror, enligt Dyregrov (2008), på vilken typ av kris, graden på krisen och hur stor krisen är. Likaså beror det mycket på ifall barnet är med om en svår situation eller ett flertal svåra situationer. Om barnet har en trygg omsorgsmiljö och kan bearbeta händelsen, anser Dyregrov (2008) att följdreaktionen kan bli lättare. Vidare skriver han att det blir betydligt svårare ifall barnet erfarit långvariga eller upprepade svåra situationer. När det inträffat en traumatisk händelse är det inte ovanligt att barnet vill gå ut och leka, barnet tar till ett välkänt handlingsmönster för att få in trygghet i en svår situation. För att psyket ska ha tid att behandla det inträffade får man traumatiska följdreaktioner. Vanliga reaktioner är exempelvis rädsla, ångest, koncentrationssvårigheter, skuldkänslor, regression och ilska. Vidare kan man få problem med sociala förhållanden och en annan syn på livet (a.a.).

Traumatiska omständigheter som inträffar under barndomen kan få långsiktiga konsekvenser, enligt Dyregrov (2008). Sådana långsiktiga följder kan bl.a. vara att synen på tillvaron förändras, antagandet att det kommer inträffa fler katastrofer som gör att livssynen blir dystert. Vidare kan det även förhindra den biologiska, moraliska och sociala utvecklingen, vilket i sin tur kan orsaka problem med framtida föräldraskap och val av yrkesroll (a.a.).

Följdreaktioner på reaktionsfasen, beskriver Cullberg (2001), innehar typiska frågor som "Varför?" Som följdreaktion kan olika försvarsmekanismer träda i kraft för att skydda det undermedvetna och jaget genom att minska en krishändelse, vilket kan leda till att bearbetningen försvåras och förlängs (a.a.). Även Dyregrov (2008) skriver om försvarsmekanismer och att det kan vara dissociation, som innebär att barnet tillsluter sina känslor och tankar på ett sådant vis att barnet kan riskera att förlora förmågan att känna. Ytterligare en försvarsmekanismer är, enligt Cullberg (2001), regression, som innebär att man exempelvis återupptar ett barnligt uppträdande, magiskt sätt att tänka, får utbrott etc. för att få känna trygghet. Projektion är ytterligare en annan försvarsmekanismer som kan träda in, när man känner skuldkänslor som man överför på någon annan (a.a.). Dyregrov (2008) skriver att dofter, som man på något vis förknippar med krisen eller personen som varit med i krisen, och starka återupplevelser kan framkalla negativa minnen som kan bli traumatiska. Han menar att det även är vanligt att barnet visar extra stor oro för sina föräldrar. Vidare skriver han att muskelvärk och huvudvärk ofta kan komma, som är förknippat med rädslan och ångesten. Han skriver också att barnets rädsla kan vara kopplat till något särskilt, som att exempelvis åka bil (a.a.).

Dyregrov (2008) skriver att en del barn, för att slippa tänka eller för att undvika minnesbilder ständigt försöker hålla sig sysselsatta, medan andra barn istället vill dämpa sin ångest genom att prata om händelsen med vem som helst (a.a.).

Enligt Skolverket (2000a) är barns och vuxnas sorgreaktioner lika varandra, men att det finns vissa skillnader. Ett barn är beroende av sin omgivning, så att mista någon innebär ett större hot för ett barn än för en vuxen (a.a.). Socialstyrelsen (2008) skriver att barnet kräver ungefär samma stöd som den vuxne, d.v.s. trygghet, omsorg och information. Helst ska stöd och information komma från en närstående till barnet, såsom föräldrarna eller andra i barnets närhet (a.a.).

Enligt Skolverket (2000a) måste barnet bearbeta sitt trauma för att inte hamna i ett ångesttillstånd. Ett exempel på ångesttillstånd är att ett barn kan få för sig att deras

reaktioner, tankar och känslor är onormala. Även skuld- och skamkänslor är vanliga reaktioner för barn (a.a.).

2.3 Krishanteringsplan

Under följande stycke behandlas anledningen till krishanteringsplanernas uppkomst, vikten av en krishanteringsplan och vad en krishanteringsplan kan innehålla. Detta för att visa vad en krishanteringsplan är samt för att visa vad den kan innehålla sedd ur ett dödsrelaterat krisperspektiv.

2.3.1 Krishanteringsplaner

Den 22 april 1999 togs regeringsbeslutet att Skolverket skulle göra en utredning i hur skolor efter brandkatastrofen i Göteborg hanterar kriser och sedan lägga fram förslag på hur man bättre kan arbeta inför en kris (SOU, 2000:113). Utredningen gav positiva svar, då det framkom att det sedan tidigare fanns en krisplan som hade varit till hjälp vid katastrofen. Skolverket rapporterar in det till regeringen och förespråkar en krishanteringsplan (Skolverket, 2000b). 1 juli 2000 började Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter gälla, som enligt Skolverket (2000a), innebar att alla arbetsplatser ska ha en krishanteringsplan. Raundalen och Schultz (2007) skriver att krishanteringsplanen ska utarbetas utefter varje förskolas och skolas behov och efter vilken personal arbetsplatsen har att tillgå. Skolverket (2000a) menar att krishanteringsplanen omfattar såväl barn som personal. Holland (2008) skriver att trots att varje fall är olikt det andra så kan man ändå se många likheter, vilket gör att man kan skapa en effektiv krisplan som går att tillämpa vid olika kriser. Svårigheten med att skapa en lokal krishanteringsplan är att ta till vara på sammanhängande helheter och tillgodose alla krav i anslutning till krisen, fast ändå inte göra den för komplicerad och stor, enligt Raundalen & Schultz (2007). De beskriver även vikten av att krishanteringsplanen är väl planlagd, inte för detaljerad och omfattande men samtidigt inte för kortfattad så att den inte uppfyller det stöd krishanteringsplanen ska vara. Enligt Skolverket (2000a), ska all personal vara väl förtrogen med krishanteringsplanen och att den bör förnyas kontinuerligt. Det är viktigt att personalen har kunskap i hur krisstödet är upplagt och att de fortlöpande får uppdaterad information om vad som gäller. Det är chefernas och arbetsledarnas sak att se till att övrig personal får tillgång till informationen på bästa sätt (a.a.). Vidare skriver Arbetsskyddsstyrelsen (1999) att det är chefernas och arbetsledarnas skyldighet att ha de särskilda kunskaper som behövs. Raundalen och Schultz (2007) anser att krishanteringsplanen säkerställer standarden på det arbete som uträttas, den tydliggör vilka roller och vilket ansvar var och en har och den ger såväl barn som föräldrar trygghet. De skriver att inte någon i personalen ska lämnas ensam med arbetet. Krishanteringsplanen kan också göra så att barn och ungdomar får lämplig uppföljning på krisen. Pedagoger i förskolor och skolor har stora och viktiga roller när det gäller krishjälp till barn och ungdomar, både i grupp och individuellt. Insikten inom detta område har ökat sedan 1980-talet, då det inte fanns någon strukturerad planerad krisberedskap alls i svenska förskolor eller skolor. Den nya kunskap som framkommit angående betydelsen av tidiga stödsatser för drabbade barn har lett till en snabb utveckling inom krisberedskap. Utvecklingen och kunskapen har visat hur viktigt det är att de drabbade får hjälp och stöd i sin dagliga miljö och inte bara av dem som möter barnet någon gång i veckan för att ha någon form av terapi (a.a.). Förutsättningen för att kunna ge ett bra stöd vid kris är att man har god människokännedom samt kunskaper inom ett brett kunskapsområde där man tar

hänsyn till biologiska, psykologiska, sociala, socialpsykologiska, existentiella och andliga faktorer. Representanterna som ingår i krisberedskapsplaneringen samt den praktiska verksamheten bör vara väl förtrogna med kunskapsområden som katastrofpsykologi och katastrofpsykiatri för att minska behovet av senare insatser och behandlingar. Ett tidigt krisstöd utfört av personer med rätt kompetens minskar risken för att de drabbade ska utveckla psykiska och kroppsliga besvär efter svåra händelser (Socialstyrelsen, 2008).

Skolverket (2000a) skriver att en viktig faktor med krishanteringsplanen är själva arbetet med att ta fram den, eftersom personalen då blir tvungen att fundera på hur de tillsammans ska möta de olika krissituationer som kan uppstå. Det är, enligt Mathiasson (2006), på så vis man förbereder sig mentalt och då skapar handlingsberedskap. När krisen har inträffat finns inte mycket tid till att tänka utan det gäller att handla omedelbart. Då är det inte säkert att man följer krishanteringsplanen utan istället improviserar. Vidare anser Mathiasson (2006) att krishanteringsplanerna ska tas upp varje år på planeringsdagar och utvärderingsdagar, då man ska bygga upp en mental beredskap och att man för en diskussion och lär av varandra (a.a.).

2.3.2 Innehåll i krishanteringsplanen

Krishanteringsteamet kan bestå av två pedagoger, en skolkurator eller rådgivare, skolsköterskan och eventuellt en representant från skolhälsovården samt skolans rektor eller dennes representant (Dyregrov & Raundalen, 1995). Raundalen och Schultz (2007) menar att det i praktiken har visat sig att exempelvis skolans vaktmästare har haft en betydande roll i krishanteringsteamet, då han har god kännedom om byggnaderna, och på så vis kan ha många idéer om vilka rum som kan användas till vad (a.a.). Krishanteringsteamet, anser Barclay (2004), ska utse en sekreterare, som ska ha tillgång till föräldrarnas telefonnummer och kan hantera telefonsamtal vid krissituation etc. Krishanteringsteamet ansvarar, enligt Dyregrov och Raundalen (1995), extra för att krishanteringsplanen ska bli utformad efter förskolans/ skolans behov, men även vilka roller som övrig personal på arbetsplatsen ska ha under krisen. Likaså skriver Mathiasson (2006), att alla i personalen, även vikarier, ska vara medvetna om krishanteringsplanen, vilka uppgifter som gemensamt skrivits in och att de tillsammans ska hålla alla nödvändiga uppgifter uppdaterade (a.a.).

En skola med en färdig krishanteringsplan innehållande roller och ansvarsområden, anser Barclay (2004) kan minska ångest för alla inblandade. Även hon anser att hela personalstyrkan behöver vara med i det förebyggande krisarbetet och trycker främst på två punkter, den första menar hon är att om en anställd skapar grunden för denna plan är de övriga i personalen mer villiga att använda det. För det andra menar hon att det krävs ett team för att hantera en kritisk händelse eftersom ingen kan göra allt och ett team som förstår deras enskilda roller kommer att genomföra dessa roller mer effektivt (Barclay, 2004).

Krishanteringsplanen som skolan utformat bör, enligt Raundalen och Schultz (2007), samlas i en pärm som ska vara lättillgänglig för all personal på arbetsplatsen. Skolledningen bör förvara en kopia av den hemma och den ska finnas sparad i datasystemet i skolan så den finns tillhands i så många lägen som möjligt. Vidare förespråkar de att krishanteringsplanen bör innehålla en snabböverskådlig innehållsförteckning för att läsaren snabbt ska kunna hitta viktig information. De tar

också upp att krishanteringsplanen bör visa information om bland annat förskolans/skolans akutberedskap så som larm och evakueringsprocedurer, vem som har ansvar för vad och vilka uppgifter var och en i personalen har tilldelats. Dessutom bör aktuella adresser och telefonlistor över alla barn, vårdnadshavare och personal samt aktuella samarbetspartner innefattas i krishanteringsplanen (a.a.). Det bör, enligt Skolverket (2000a), framgå i krishanteringsplanen vilka som är med i krisledningsgruppen och vad som är deras kompetenser. Krishanteringsplanen bör även innehålla adresser till personalen och andra viktiga personer och organisationer samt checklistor för att hjälpa personalen att sätta igång med arbetet i krissituationen (a.a.).

2.4 Pedagogens arbete

I nästkommande stycken tas upp vad pedagogens roll innebär och vad man behöver tänka på, vilka man möter i en kris, konkreta tillvägagångssätt att använda i sitt arbete, samt vilket stöd pedagoger kan behöva i arbetet med barn i dödsrelaterad kris.

2.4.1 Pedagogens roll i krisens faser

I en behandling av krissituationer utgår Raundalen och Schultz (2007) från fyra faser; uttrycksfasen, faktafasen, handlingsfasen och uppföljningsfasen. Uttrycksfasen betyder att barnet behöver en trygg miljö där det vågar berätta. Faktafasen innebär att man ger all information till barnet, anpassat efter barnet. Pedagogen och barnet går tillsammans igenom vad det innebär samt svarar på barnens frågor. Pedagogen måste få barnet att inse att barnet är oskyldigt och att det inte hade kunnat ändra eller påverka krisen(a.a.). Dyregrov (2008) rekommenderar att pedagogen ska bekräfta att det barnet tänker är normalt. I handlingsfasen fortsätter man att arbeta med situationen. Slutligen i uppföljningsfasen tittar pedagogen på barnets utveckling för att se om det behövs ytterligare vård (a.a.).

Barclay (2004) skriver att pedagogerna behöver känna sig trygga i sina roller och att de vet hur man ska prata med barn och veta vilka tecken hos barnen de ska titta efter. Gustavsson (2006) skriver att det värsta man som vuxen kan göra är att vara helt tyst eller på ett tanklöst sätt försöka trösta genom att exempelvis säga att det kunde ha varit värre (a.a.). De personer som råkat ut för en traumatisk händelse bör få stöttning i krisen på ett sätt som är empatiskt, praktiskt, känslomässigt och socialt, menar Socialstyrelsen (2008). Många pedagoger är rädda för att inte vara tillräckligt professionella när de ska hantera en kris (Gustavsson, 2006).

2.4.2 Pedagogens utbildning inom området

Dagens personal på förskolor och skolor måste vara insatta i krishantering, krisens faser och vad detta kan medföra för följdreaktioner så att de kan möta barnen på rätt sätt (Holland, 2008). Trots att död och sorg är ett så pass återkommande inslag i förskolans och skolans värld så känner pedagogerna att de saknar kompetens att stödja dessa barn (a.a.). Reid och Dixon (1999) skriver om att pedagoger som har utbildning inom området känner sig mer bekväma i situationen samtidigt som de mer aktivt tar itu med barnens frågor kring döden. De attityder och egna erfarenheter som den enskilde pedagogen har kring döden påverkar deras förmåga att hjälpa barnen igenom krisen (a.a.). Holland (2008) skriver att personalen behöver mer utbildning i att bli medvetna om sina egna reaktioner på sorg och död, för att de ska kunna

underlätta barnens krishantering. Krishantering borde förekomma mer i lärarutbildningen för att pedagogerna ska kunna utveckla kunskap och medvetenhet angående förlust och sorg och vilka följder detta kan komma att ha på barn. Ämnet är hela tiden aktuellt så pedagoger på fältet borde ständigt få ta del av kompetensutvecklande material och repetition. En växande medvetenhet om vikten av att veta hur man skall bemöta barn i kris har uppkommit under senare tid. Det finns större medvetenhet angående förlust och död, vilket resulterar i att det finns ett bredare urval av kurser, resurser och insatser (a.a.). Alla krishanteringsplaner, skriver Socialstyrelsen (2008), bör inneha ett barns perspektiv och de uppmanar till att utbildning i krisstöd ska studeras av alla inblandade. Om en vuxen ska kunna förklara för ett barn, så att barnet förstår, behöver den vuxne inta ett barnperspektiv, enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2003). Socialstyrelsen (2008) skriver om hur viktigt det är med stöd, att man försöker skapa lugn och stärka samhörigheten bland de drabbade och anhöriga, förstärka känslan av trygghet och tillit, både till sig själv och till samhället. Raundalen och Schulz (2007) skriver att orsaken till att så många barn känner sig ensamma i sin krissituation är för att förskolan och skolan inte uppmärksammar barnets krissituation. Även Frelin (2010) skriver att pedagogerna arbetar så mycket med att uppnå kursplanerna att de glömmer bort relationerna med barnen vilket i sin tur innebär att barnet bara blir ett tomt kärl att fylla med information, istället för att ta hänsyn till barnet och vara delaktig i dess vardag. Likaså skriver Raundalen och Schulz (2007) att pedagogen känner att hon eller han har fullt upp med att uppfylla kraven från läroplanen och på så vis känner att han/hon inte hinner skaffa sig kunskap om de krisdrabbade eleverna, eftersom det då skulle innebära ett merarbete. Raundalen och Schultz (2007) skriver att pedagogerna måste vara mer lyhörda, delvis för att kunna se och hjälpa de barn som behöver stöd men även för att pedagogen ska kunna ställa rimliga krav på barnen. Skolverket (2000a) skriver att alla har tankar om situationen, även om de inte har en särskilt nära koppling till det som hänt, som de måste få ventilera, få gehör och förståelse för. Att höra att andra är berörda av händelsen är viktigt för den som är särskilt utsatt (a.a.). Alla vuxna som finns i barnets närhet behöver ha bra kunskaper för att kunna hjälpa barnet (Dyregrov, 2008). Krisstöd som är adekvat och sätts in tidigt, skriver Socialstyrelsen (2008), kan minska allvarliga följdreaktioner för en del personer. Barns sociala och personliga utveckling kan bli negativt påverkad av en kris om krisen inte hanteras framgångsrikt (Barclay, 2000). Detta kan leda till både sociala och emotionella problem i andra utvecklingsstadier i livet (a.a.). Socialstyrelsen (2008) menar att för att kunna hantera det på rätt sätt är det viktigt att man har god beredskap och att man snabbt tar reda på vilka som är berörda, drabbade och på vilket vis. Oavsett storlek på krissituationen som inträffar kan barnet behöva stöd i vardagen (Dyregrov och Raundalen, 1995).

2.4.3 Kontakten med familjen

Raundalen & Schultz (2007) skriver att många av de drabbade barnen och deras familjer inte vill att kretsen av dem som är inblandade och har vetskap om familjens situation ska bli större, för att det är jobbigt att inviga nya personer i sin kris. De kan känna ett personligt behov av att skydda sig själv och sina närmaste på grund av att de upplever situationen som skamlig (a.a.). För att som pedagog kunna vara ett stöd för barnet i en krissituation behöver pedagogen, enligt Raundalen och Schultz (2007), ha insyn i barnets familj. Skolverket (2000a) förklarar vidare att om man har en fungerande kommunikation med föräldrarna så kan man tillsammans göra vad

som är bäst för barnet. Dyregrov (2008) skriver att man som pedagog bör informera föräldrarna till barnet i kris om att det bästa för barnet är om allt återgår till det normala i vardagen så fort som möjligt, men att man för den delen inte ska låtsas som att något inte har hänt. Vidare påpekar Dyregrov (2008) att pedagogen ibland måste ge barnet mer stöd för att föräldrarna inte orkar, om de exempelvis bearbetar krisen även de.

2.4.4 Återgå till förskolan

Innan barnet kommer tillbaka till förskola eller skola efter en svår situation så kräver det planering av pedagogerna för att kunna stödja barnet (Skolverket, 2000a). Socialstyrelsen (2008) anser att barnet behöver komma tillbaka till förskolan eller skolan så fort som möjligt. Skolverket (2000a) skriver att vardagen och dess fasta rutiner bör återgå så snabbt det går, för att barnet inte ska fastna i sorgen. Gustavsson (2006) rekommenderar att pedagogen tar kontakt med en gång för att visa att den bryr sig. Författaren skriver vidare att det krävs så lite som att fråga hur barnet mår och sedan verkligen lyssna, för att barnet ska känna sig sett och kunna bearbeta händelsen genom att berätta om den (a.a.). Reid och Dixon (1999) skriver att barnet oftast väljer någon som står det nära och som de tillbringar mycket tid tillsammans med för att diskutera sina tankar med den personen. Att sätta in en extra personal under en tid, rekommenderar Skolverket (2000a) och Raundalen och Schultz (2007), så att det utsatta barnet får det stöd och den uppmärksamhet som det behöver av den pedagog som står närmast barnet. Bladini (2004) skriver att man behöver ha många som tittar på ett och samma barn då ens egen roll färgar bilden av barnet. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) skriver att vi måste se världen ur barnets synvinkel för att förstå barnet och på så vis försöka tolka barnets agerande. Skolverket (2000a) skriver att en kris kan ta tid och att man måste låta det ta den tid det tar eftersom det är så viktigt att man får tid till att bearbeta alla känslor (a.a.). Frelin (2010) beskriver lärarens komplexa yrkesroll med att förklara att pedagogerna både har höga förväntningar på barnen samtidigt som de bemöter och bryr sig om barnen. Det finns situationer där relationerna mellan barn och pedagog är i behov av att pedagogen visar barnet en medveten uppmärksamhet (a.a.). Gustavsson (2006) anser att det viktigaste som en pedagog kan göra, är att visa att man är en medmänniska och att man finns till hands. Att bara var medmänniska, menar Skolverket (2000a) räcker långt.

2.4.5 Information till barnet

Dyregrov (2008) skriver om att vuxna ofta kan komma med logiska svar på barnens tankar, på något som man egentligen inte kan vara säker på, för att ämnet är svårt att tala om, istället rekommenderar han att man ska vara mer öppen för barnets tankar. Frelin (2010) skriver att det är viktigt att ha en medmänsklig relation till barnen och att man som pedagog kan erkänna att man har fel och brister tillika att man har förståelse för barnens begränsningar. Vidare skriver Frelin (2010) att när man som pedagog vågar visa sina svagheter så kan man även få barnen att våga visa sina. Det är viktigt att man har en öppen kommunikation om traumat som barnet varit med om för att på så vis förebygga följdreaktioner hos barnet. När pedagogen samtalar med barnet kring det inträffade gör det att barnet kan minnas och får en bättre förståelse för händelsen, vilket i sin tur inverkar på ovälkomna minnen. Om barnet har en förståelse för sina egna tankar kan det leda till att barnet även förstår det som skett på ett bättre sätt (a.a.). Skolverket (2000a) skriver att barnet kanske inte orkar behandla

för många känslor samtidigt och kan därför behöva pausa i arbetet med krisen. Vidare skriver Skolverket (2000a) att barn kan känna att de måste skydda sina vuxna och vill inte oro dem. Om ett barn varit med om en svår kris så kan barnet känna att hela tillvaron är allvarligt hotad och barnets tidigare erfarenheter räcker inte för att bearbeta krisen (a.a.).

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) trycker på att barn ska bemötas med samma respekt som man möter vuxna personer med i samma situation. Dyregrov (2008) skriver, att många vuxna anser att ett barn inte behöver ha samma inblick i krisens händelser som de vuxna behöver. Holland (2008) håller med Dyregrov (2008) och menar att det är för att vuxna tror att barnet ändå inte har någon egentlig uppfattning om döden. Dyregrov (2008) hävdar att barnet behöver ha samma information som de vuxna får fast anpassat till barnets ålder, och menar att man kan skada barnet genom att undanhålla information. Vilket är något som även Holland (2008), Gustavsson (2006) och Raundalen och Schultz (2007) tar upp och skriver att barnet behöver informationen för att bearbeta krisen. Informationen till barnen måste vara praktisk och konkret, skriver Socialstyrelsen (2008). Detta på grund av att barn först ser på själva informationen och sedan sätter den i kontext till övriga världen och vad det kommer att innebära. Ytterligare en nackdel med att undanhålla information från barnet är att när barnet till slut får reda på hur det verkligen ligger till så kommer barnet att tappa förtroendet för de vuxna (Raundalen och Schultz, 2007). Barnet väntar då istället på när nästa chock ska komma och vad den kommer att innebära, tillika på huruvida de vågar lita på de vuxna igen (a.a.).

2.4.6 Konkreta tillvägagångssätt

Dyregrov (2008) påpekar att flickor ofta har lättare att samtala än vad pojkar har och att man därför bör försöka hitta andra tillvägagångssätt för att arbeta med pojkarna i krissituationer. I arbetet med barn som inte vill prata, skriver han att man som pedagog bör försöka stimulera barnet till att prata, genom att vara lyhörd och fråga barnet själv hur det vill ha det. Vidare ger han förslag på att använda sig av magiska hjälpare, som t.ex. ett gosedjur som hjälper barnet att sätta ord på tankar och känslor. Han tipsar även om att pedagoger kan hjälpa de små barnen att bearbeta sin kris genom att använda sig av en berättande stil när de pratar om krisen. Vidare skriver han att ibland kanske barnet känner mer förtroende för någon annan i personalgruppen och kan då istället prata med den. Det är viktigt att inte ge upp när man arbetar med de tysta barnen, utan att man måste ha tålamod och invänta lämpligt tillfälle för kommunikation (a.a.).

Några förslag som Dyregrov (2008) tar upp är att man kan samtala angående krisen när man gör andra saker som till exempel spelar kort eller tittar på film. Vidare skriver han att man som pedagog kan använda sig av konkret material. För att uppnå det ultimata krisarbetet med varje barn rekommenderar han att man frågar barnet i fråga hur det vill arbeta (a.a.). Vidare förespråkar Lindberg (2006) och Dyregrov (2008) att använda sig av de estetiska uttrycksformerna för att ge barnen möjlighet att bearbeta krisen ur olika synvinklar och på olika sätt. Lindberg (2006) rekommenderar leken och menar att den har samma betydelse för barnen som samtalet har för den vuxna. Genom leken kan händelsen bearbetas och göra att barnets rädsla minskar genom att barnet bättre kan förstå vad som oroar det. De vuxna har stor betydelse i barnens lek genom att vara en trygghet och även genom att förmå barnet att ändra riktning i leken när så behövs så att leken får ett annat slut

(a.a.). Lindberg (2006) skriver att man kan genom att bygga upp en konkret modell för att återge situationen med relevant rekvisita gör så att barnet kan bearbeta situationen. Även Dyregrov (2008) skriver om att återge situationen, och skriver att när barnet har ritat samma bild om och om igen, ska pedagogen be barnet att ”läka” skadorna genom att exempelvis rita att man bygger upp huset som brunnit ner (a.a.).

2.4.7 Stöd till pedagogen

Pedagoger måste få hjälp i sitt arbete med barn i krissituationer, skriver Bladini (2004). Den eller de personer som står närmast barnet bör få stöttning i det dagliga ansvaret för barnet genom övrig personal, enligt Dyregrov och Raundalen (1995). Även Bladini (2004) skriver att det är viktigt för den personal som handleder barnet att ha någon att utbyta funderingar med. Hon påpekar att handledaren kan behöva någon att prata med och på så vis få bekräftelse på sitt arbete med det drabbade barnet. Det kan hjälpa dem att orka fortsätta stötta barnet om hjälparen själv får bekräftelse och någon som lyssnar (a.a.). Barclay (2004) skriver att pedagogen själv måste vara insatt i hur de själva reagerar och få stöd av övrig personal för att orka ta huvudansvaret med en krissituation.

Skolverket (2000a) skriver att pedagogen kan behöva extra stöd, och att det kan innebära allt ifrån stöd i form av samtal med kollegor till att få hjälp av professionella. Dyregrov (2008) skriver att pedagogen kan behöva söka professionell hjälp för barnets skull, när barnet exempelvis har varit åskådare till någons död, varit orsak till att traumat inträffat eller har varit maktlös i belägenheten, likaså om barnet skadar sig själv. Likaså anser Raundalen och Schultz (2007) och Dyregrov (2008) att man ska vara extra observant och söka professionell hjälp ifall barnet går tillbaka i utvecklingen, fastnar i krisarbetet eller utvecklar neuroser i samband med krisen.

Vidare skriver Socialstyrelsen (2008) att man måste tänka extra mycket på de barn som redan har speciell vård och omsorg, när det inträffar en kris. Då kan man behöva mer specifik hjälp, som exempelvis socialtjänsten.

2.5 Sammanfattning

Holland (2008) tar upp att man som pedagog behöver vara insatt i krisens faser och följdreaktioner för att man ska kunna hjälpa barnen i processen att bearbeta en krishändelse. Raundalen och Schultz (2007) skriver vidare att krisens typ, dess faser och följdreaktioner kan se olika ut beroende av varandra och barnets övriga livsvärld. Detta innebär att man som pedagog behöver se på barn och händelser genom olika glasögon, för att kunna tolka och på så vis sedan stödja barnet på rätt sätt, enligt Bladini (2004). Vidare tar Holland (2008) upp att man behöver ha kännedom om detta innan krisen är ett faktum för att tidigt kunna sätta in adekvat stöd till barnet. Holland (2008) och Gustavsson (2006) anser att mer utbildning för pedagoger behövs inom krishantering, för att pedagogen ska känna sig trygg i situationen.

Varje förskola och skola ska ha en krishanteringsplan. Den ska ligga till grund för att alla ska vara väl förtrodda och ha sina roller när krisen är ett faktum (Skolverket, 2000a). Raundalen och Schultz (2007) skriver att en krishanteringsplan ska vara väl planerad och att den ska arbetas med kontinuerligt. Barclay (2004) skriver att krishanteringsplanen även ska fungera på ett sådant sätt att ingen blir lämnad ensam i arbetet kring krisen. Raundalen och Schultz (2007) visar betydelsen av att de drabbade får hjälp och stöd i sin dagliga miljö, och inte bara av dem som möter

barnet någon gång i veckan för att ha någon form av terapi. Vidare ger samtliga ovanstående forskare tips på vad en krishanteringsplan bör innehålla.

Gustavsson (2006) tar även upp på vilket sätt man som pedagog kan utgöra det stöd som barnet behöver, och ger som exempel att man behöver visa att man finns till hands, bryr sig och verkligen lyssnar. Gustavsson (2006) tillika Skolverket (2000a) trycker speciellt på att den viktigaste rollen en pedagog har i mötet med ett barn i kris, är att vara en medmänniska och att visa empati. Skolverket (2000a) menar att barn som drabbats av en kris behöver komma tillbaka till vardagens rutiner och skolan så fort som möjligt, och att man där inte är rädd för att prata om krisen. Samtliga tidigare nämnda forskare visar på att man ger korrekt information och att barn ska ges samma information angående krisen, som vuxna får, fast anpassat efter barnets ålder. De visar även på olika konkreta sätt att hjälpa barnet att bearbeta krisen för att få en djupare förståelse och förmåga till att överkomma sin rädsla. Dyregrov (2008) tar upp hur viktigt det är att som pedagog låta det ta tid och inte tappa intresse eller tålamod. Raundalen och Schultz (2007) och Dyregrov (2008) ger även exempel på att pedagogen bör söka professionell hjälp till barnet, för att barnet av någon anledning stannat upp i sin krisbearbetning.

3 PROBLEMFÖRMULERING

Syftet med denna studie är att med utgångspunkt i dödsrelaterad kris undersöka hur medvetna förskollärare anser att de är angående krishantering, hur de anser att de är förberedda ifall en kris skulle inträffa och vilken kunskap de besitter angående hur man arbetar med barn i kris.

Undersökningen handlar om utbildning och kunskap inom hur man arbetar med en dödsrelaterad kris. Dödsrelaterad kris, syftas i denna studie till att det kan vara allt från en förebådande dödsris till en aktuell dödsris. Det vill säga där barnet lever med vetskapen om att någon som står barnet nära, utsätts för fara för livet, till att vara när döden är ett faktum, oberoende på hur, varför och vem. Studien strävar efter att undersöka hur insatta förskollärarna anser att de är i krishanteringsplanen som varje förskola ska upprätta och hur det skulle kunna stödja dem i deras arbete. Den undersöker vilka förberedelser som är gjorda, ifall en kris skulle hända. Och slutligen undersöker den även hur förskollärarna anser att man bör möta och arbeta med drabbade barn och anhöriga i en aktuell dödsrelaterad kris. Med bör menar vi utifrån vad förskollärarna har i sitt bagage, baserat på deras krishanteringsplan, deras erfarenheter och utbildning etc.

Våra frågeställningar lyder;

- Hur förbereder förskollärarna sig, inför eventuella kommande dödsrelaterade krissituationer?
- Hur insatta anser förskollärare sig vara i arbetet med krishanteringsplanen på förskolan?
- Hur anser förskollärare att man bör arbeta med och bemöta drabbade i en krissituation?

4 METOD

4.1 Undersökningsgrupp

Undersökningen har baserats på intervjuer från sex förskollärare i olika förskolor. Valet av undersökningsgruppen har skett via bekvämlighetsurval (Trost, 2001) vilket innebär att man intervjuar de pedagoger som man får tillgänglighet till. Vidare har ett proportionellt stratifierat urval använts, som enligt Stukát (2008), är en metod när man gör mindre undersökningar och endast använder sig av några få i varje grupp, på grund av t.ex. tidsbrist. En förskollärare per förskola har intervjuats, för att spridningen på svaren på så vis varieras, då alla förskolor inte har samma krishanteringsplan och pedagogerna har olika utbildningar inom området. Urvalsgruppen kändes relevant då vi ville få fram förskollärarnas uppfattning inom området, vilket innebar att vi inte gjorde någon skillnad på ifall de har varit med om en situation där dödsrelaterad kris förekommer eller inte.

Samtliga förskolor som ingår i undersökningen är belägna i sydöstra Sverige.

4.2 Undersökningsmetod

I denna studie har kvalitativa intervjuer använts som undersökningsmetod. Det innebär att man försöker förstå världen ur den intervjuades ögon, enligt Kvale och Brinkmann (2009). Vi anser att eftersom vi vill veta hur insatta förskollärarna anser att de är, vilken insyn i krishanteringsplanen de anser att de har och hur de anser att man bör arbeta med kris behövde vi utföra intervjuer. Vi anser att genom att vi intervjuade dem och inte förberedde dem innan för vilka frågor som skulle komma så fick vi så ärliga och utförliga svar som möjligt. Detta val gjorde vi därför att de inte skulle kunna förbereda sig mer. Vår tanke bakom detta var även att en kris kommer oförberett, likaså ville vi att våra frågor skulle göra. Dessutom ville vi se hur insatta de anser sig vara i krishanteringsplanen och därför ville vi inte att de skulle studera den, då det hade givit studiens syfte ett felaktigt resultat.

4.3 Datainsamlingsmetod

Frågorna i kvalitativa intervjuer innebär, enligt Patel och Davidsson (2009), att intervjupersonen själv ger ord för svaren. Detta för att man i förväg inte kan forma frågor med givna svar, då det inte finns ett "sant" svar. Frågorna har utarbetats i förhand, men tagits upp i den följd som verkat lämpligast för att få ett samtal med flyt och sammanhang, d.v.s. med låg strukturering, för att på så vis få så öppna svar som möjligt (a.a.) (se bilaga 1). Stukát (2005) skriver att man måste undvika värdeladdade ord och ledande eller förutsättande frågor. Vidare skriver Stukát (2005) att man kan använda sig av halvstrukturerad eller semistrukturerad intervjuer, med huvudfrågor och följdfrågor som exempelvis – hur menar du? Det är pedagogens inställning och erfarenhet men också förskolans och rektorns inställning till krishanteringsplanen, som påverkar undersökningen och därmed påverkas även valet av undersökningsmetod.

4.4 Tillvägagångssätt

Vi började med att göra provintervjuer, för att se ifall våra intervjufrågor tolkas på det sätt som vi hade tänkt, samt för att se ifall de gav den bredd på svaren som vi

hade tänkt eller ifall några frågor gav samma svar. Vi ändrade och fogade samman vissa intervjufrågor som vi kände var för lika. Vi ringde till olika förskolor, där vi frågade efter en förskollärare. Vi informerade om vilka vi är, varför vi ringde och frågade sedan om de var villiga att bli intervjuade, enligt Kvale och Brinkmann, (2009). Vi anser att vi har fått mycket god respons från förskollärarna, då vi lyckades boka in alla sex intervjuerna med en dags varsel och upplever att de har visat intresse. Om förskolläraren var villig att bli intervjuad bokade vi ett möte och informerade samtidigt om de forskningsetiska principerna, enligt Vetenskapsrådet (2002). Frågor som förskollärarna hade besvarades under telefonsamtals gång, men vi frågade även om det var något som de undrade över när telefonsamtalet började lida mot sitt slut, vilket förespråkas av Kvale och Brinkmann (2009). Vidare frågade vi även om de gick med på att vi upptog ljudinspelning av intervjun. Vi arbetade mot att få en mättnad av intervjusvar i undersökningen, enligt Kvale och Brinkmann (2009).

Vid intervjutillfället intervjuade en av oss förskolläraren, samtidigt som den andra skötte ljudinspelningen. Vi informerade förskolläraren om syftet med intervjun och bad om tillstånd att göra en ljudupptagning på intervjun (Patel och Davidsson, 2009). Vidare gick vi igenom de forskningsetiska principerna (Vetenskapsrådet, 2002) igen för att förskollärarna skulle vara väl införstådda med dem. Inför samtliga intervjufrågor hade förskolläraren blivit informerad om att våra frågor tar sin utgångspunkt ifrån dödsrelaterad kris och krishantering, och vad vi menar med detta. Utifrån svaren på intervjufrågorna (se bilaga) ställde vi följdfrågor för att få en större förståelse för svaret samt för att få bättre flyt i intervjusamtalet (Stukát, 2005). Som avslutningsfråga undrade vi ifall de ville lägga till något till intervjun. Samtliga tillfrågade förskollärare gick med på att intervjuas och godkände ljudupptagning under intervjun. Ljudinspelningen raderades efter utskrift, enligt de forskningsetiska principerna (Vetenskapsrådet, 2002).

4.5 Forskningsetiska principer

Vetenskapsrådet (2002) skriver om det grundläggande individskyddskravet och de fyra huvudkrav som det innefattar. Det första huvudkravet är informationskravet, vilket betecknar att forskaren ska informera om studiens syfte och hur genomförandet går till samt att deltagarna i undersökningen ska bli informerade om att det är frivilligt och att de när som helst kan avbryta sin medverkan i studien. Det andra huvudkravet är samtyckeskravet, vilket tar upp att forskaren ska ha undersökningsdeltagarnas samtycke att delta i studien. Detta ska alltid göras när undersökningsdeltagarna deltar aktivt. Det tredje huvudkravet är konfidentialitetskravet, vilket betyder att uppgifter som till exempel personuppgifter på personer som medverkar i studien ska hanteras så att ingen obehörig kan ta del av dem. Det fjärde huvudkravet som är nyttjandekravet innebär att de uppgifter som samlas in angående enskilda personer endast kommer att användas vid detta forskningsändamål och inte användas till några andra vetenskapliga syften eller lånas ut för kommersiellt bruk.

Två rekommendationer tas upp, varav den första rekommendationen är att forskaren bör låta undersökningsdeltagarna ta del av känsligt material innan det publiceras men att de inte har rätt att förhindra att materialet publiceras. Den andra rekommendationen är att forskaren ska fråga undersökningsdeltagarna om de vill få

en sammanfattning av materialet och information om var materialet kommer att publiceras (a.a.).

Samtliga krav och rekommendationer har uppfyllts i denna studie.

4.6 Databearbetning

De inspelade intervjuvaren från förskollärarna har samlats in och transkriberats med hjälp av datorn. De utskrivna intervjuerna har lästs och studerats flera gånger för att vi skulle kunna bilda oss ett sammanfattande intryck. Vi uppmärksammade olika likheter och skillnader i intervjuvaren, som vi sammanställde. Intervjuvaren gav en bild av vilka uppfattningar förskollärarna har, för att på så vis ge svar på våra problemformuleringar i enlighet med Patel och Davidsson (2009).

4.6.1 Analysverktyg

Vi gör en empirinära kvalitativ bearbetning med fenomenologisk ansats, enligt Patel och Davidsson (2009). Empirinära forskningsansats, skriver de, innebär att man använder sig av både teoretiska och förståelsebaserade tolkningar för att forma en teori. Vidare arbetar vi utifrån fenomenologi som ett vetenskapligt förhållningssätt (Kvale och Brinkmann, 2009). Den fenomenologiska analysmetoden har utgångspunkt i den intervjuade personens medvetande, upplevelse och livsvärld (a.a.). Vi har i vår studie människors upplevelser och erfarenheter i fokus (Patel och Davidsson, 2009). Forsberg och Wengström (2008) skriver att målet med det gemensamma syftet i en fenomenologisk analysmetod är att få kunskap om olika fenomen, och förtydliga vad som framträder. Vi har sett de delar som framkommit och kategoriserat dem för att få fram den centrala kärnan i varje del.

4.7 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet innebär, enligt Trost (2001), hur tillförlitlig utförda undersökning är. Trost (2001) ger exempel på reliabilitet genom att förklara att man ställer frågorna på samma sätt och i samma situation. Något som vi har tagit i beaktning inför våra intervjuer. Intervjuade förskollärare är verksamma inom olika förskolor, så att de inte har samma krishanteringsplan att utgå ifrån, inte samma utbildningar och då de dessutom inte kan diskutera frågorna med varandra, vilket är ett medvetet val av oss då vi anser att intervjuvaren vi fått in har större tillförlitlighet till följd av detta. Alla våra intervjuer har varit enskilda, och intervjuade förskollärare har frivilligt deltagit i intervjun. Vidare har respektive förskollärare valt platsen för intervjun, så att de skulle få känna sig bekväma vid intervjutillfället. Ytterligare något som vi är införstådda med är att reliabiliteten påverkas bland annat av en persons sinnesstämning vid intervjutillfället, vilket innebär att vi kanske inte har fått samma svar i dag som vi hade fått i morgon, i överensstämmelse med Trost (2001).

Kvale och Brinkmann (2009) skriver att validiteten är en pågående process genom hela arbetet för att styrka trovärdigheten, tillförlitligheten och rimligheten. Validitet innebär att man kontrollerar att instrumentet fungerar för att göra den undersökning man avser att utföra (Forsberg och Wengström, 2008). Vi började därmed göra två provintervjuer, för att kontrollera intervjufrågornas validitet. Då vi har varit två under intervjuerna och senare även gjort bearbetningen av intervjuerna tillsammans anser vi att det har större reliabilitet och validitet än om vi skulle ha varit ensamma under denna process, med stöd av Kvale och Brinkmann (2009). Detta eftersom om

vi är två inte färgar materialet med våra egna tolkningar på samma vis. Kvale och Brinkmann (2009) skriver att man omedvetet tolkar svaren man får från de intervjuade och att man genom att tolka den intervjuades röstlägen etc. på så vis kan färga resultatet. Forsberg och Wengström (2008) tar upp att man genom att göra en empirisk förankring, får bättre validitet, vilket innebär att man måste ha belägg och att det man påstår kan vara en tänkbar tolkning. Samtidigt tar vi Kvale och Brinkmanns (2009) ord i beaktning; att det inte från muntlig till skriftlig form finns någon objektiv och sann omvandling.

Denna studie är endast relevant för urvalsgruppen som är intervjuad, resultatet kan därför inte tas för fakta, då den endast kan svara för respektive intervjuade forskollärare under aktuell intervju.

4.8 Metodkritik

Problematik tillstötte vid ljudupptagningen, ljudet var dåligt och det var ibland svårt att höra svaren, då vi använde oss av mobiltelefoner för att spela in. Här borde vi istället ha använt oss av en ordentlig bandspelare med mikrofon. Vidare är inte transkriberingen heller helt tillförlitlig då den kan färgas av oss när vi skriver ut den, dock ansåg vi att intervju passade vårt undersökningssyfte bäst och då var det ändå den mest tillförlitliga metoden. Genom att vi är två personer som har utfört intervjuerna samt transkriberat och analyserat dem tillsammans så ökar tillförlitligheten.

5 RESULTAT

5.1 Olika förberedelser för att vara förberedd

Många förskollärare ansåg att de inte alls var förberedda inför att en kris skulle inträffa, medan andra förskollärare ansåg att de var så pass förberedda man kan vara.

Samtliga förskollärare ansåg att hur mycket man än är förberedd innan, så känner man sig ändå inte tillräckligt väl förberedd när krisen är ett faktum. De ansåg att man inte kan bli tillräckligt förberedda, eftersom man inte vet hur man reagerar när krisen är ett faktum.

(...) jag skulle nog kunna ta hand om det men självklart skulle jag vilja veta mer så att man liksom verkligen kände att ja men det här är det rätta sättet.

.. jag kan inte säga att jag känner mig särskilt förberedd alls, faktiskt..

Alltså det går ju inte, det är alltid svårt att förbereda sig.. man vet ju inte hur man, hur man reagerar i en sån situation.. nu kan man ju bara se till vad det som har hänt i det privata, och då vet man ju hur man reagerade då men man vet ju inte hur man reagerar på jobbet men jag tror nog att man kommer att handla ganska professionellt och så där och följa det som vi har bestämt och så...

5.1.1 Utbildning inom krishantering

Några förskollärare beskrev att de ansåg att de inte hade tillräckligt med utbildning, vare sig från arbetsplatsen eller från lärarutbildningen.

... när jag gick ut förskollärlinjen så berörde vi inte det ämnet alls. Vi hade inte det i utbildningen. Utan det är i sådana fall den erfarenhet jag har ifrån de ställen jag har varit på.

... nej, jag tror inte ens att jag varit på någon sån där kompetensutveckling heller, de där studiedagarna vi har, tror inte det.

Medan andra ansåg att de hade fått tillräcklig utbildning via arbetsplatsen.

Ja.. vi har ju fått utbildning inom jobbet (...) vi har fått krishantering med barn, både med små och med stora... kriser..

Det framkom ur undersökningen att de förskollärare som ansåg sig vara förberedda även var de som hade utbildning inom området medan de som inte ansåg sig vara tillräckligt förberedda var de som inte hade någon utbildning. Samtliga förskollärare uttryckte en vidare önskan om att få mer utbildning inom krishantering.

...man skulle ju säkert kunna gå på lite föreläsningar eller kurser i det.

Jag skulle kunna tänka mig att man fick någon slags fortbildning en studiedag eller någonting, att man fick lite råd som.. hur man kanske ska bemöta barnet lite proffsigare och vad man ska ta upp och vad man inte ska ...inte benämna.

5.1.2 Praktiska förberedelser och material

Förskollärarna ansåg att de hade vissa praktiska förberedelser och insyn i vilket material de kunde ta fram ifall krisen blev ett faktum. Förberedelser så som dockor och djur att använda i samlingar och böcker som behandlar ämnet, tillika Evas funkarprogram från Bolibompa, där hon exempelvis förklarar hur en begravning kan gå till, har framkommit under intervjuerna. Förskollärarna tar även upp måla och

leka som förslag på hur man kan bearbeta sorgen och menar att det materialet har de alltid tillgång till. Förslag som att exempelvis ha förberett en tröstelåda har även framkommit.

Ja, vi har gjort en tröstelåda, till exempel.. vi har samlat saker i en låda som vi tror att... kan vara bra att ta fram när det väl, om vi behöver, ja.. minnesbord ..ja.. såna saker.. det ligger lite grejer i en låda.. lite blandat så som kan vara bra att ha..

(...) har vi inköpt en kyrka och ljus och sen så kan man då ha foto om det är exempelvis en mamma eller pappa som har gått bort, att man har kyrkan exempelvis den dagen det är begravning och sådana saker att man tänder ljus och att det ska vara lite stilla (...)

5.1.3 Arbetslaget

Förskollärarna tar upp arbetet och tryggheten med arbetslaget i förberedande syfte. De förklarar att som förskollärare arbetar man i ett arbetslag, vilket innebär att man inte är själv i att möta sin barngrupp. Förskollärarna tar upp att alla människor är olika och hanterar sorg på olika sätt. De beskriver att en förskollärare i arbetslaget kanske bryter ihop och bara gråter, medan en annan tänker mer realistiskt medan ytterligare en annan är mer praktiskt lagd. Man måste även ha insyn i att alla har olika tro och bild av hur man ska hantera en krissituation, att man är olika personer med olika personligheter som har olika tankar och värderingar. De anser att man behöver diskutera hur man ska arbeta med en kris, innan krisen har inträffat.

Det är trygghet att arbeta på den arbetsplatsen jag gör, för det finns alltid proffsiga människor att vända sig till, om man skulle bli osäker på hur man skulle hantera det så känner man sig väldigt trygg med det, jättetrygg med det.

Jag tycker det är jättesvårt att ens tänka sig in i det... men... jag tror att jag skulle vilja ... prata mycket med arbetskamraterna, att man liksom har en enad syn eller att man kan... ja.. bolla och ventileras med sina arbetskamrater.

5.1.4 Erfarenheter

Förskollärare anser att deras tidigare erfarenheter, både privata och arbetsrelaterade, inom kris och krishantering har styrkt dem i sitt förberedande arbete.

Det jag tänker på, är att alla är vi olika och alla har olika erfarenhet, det privata spelar stor del in i hur man bemöter.. jag tror inte riktigt man kan förstå om man inte har varit med om det.

Ja absolut, alltså livserfarenhet gör ju att man är mer förberedd att det blir lättare så, ..Ja om man säger dödsfall till exempel...(....)Ja det har hjälpt mig då när andra har, ja...

...jag har ju själv barn och vi har ju haft folk i vår omgivning som har gått bort och då har vi ju själva kommit i den situationen om ja hur barn reagerar, nu reagerar ju samtidigt inte alla barn likadant, med det här med liksom frågor ... ja.. ja... hur man kan förhålla sig lite granna... så ja det skulle jag vilja säga att det har.

5.2 Insynen i krishanteringsplanen

5.2.1 Varierande insyn i krishanteringsplanen

Det framkom två tydliga resultat, angående insynen i krishanteringsplanen, av intervjuerna med förskollärarna. Det ena är att förskollärarna känner sig osäkra vad

gäller krishanteringsplanen. De vet om att och var den finns samt att de kan använda sig av den i händelse av krissituation men i övrigt är de inte väl inlästa på den.

Alltså ja, det ska ju finnas någon form av kris och katastrofplan, ska det göra, men jag kan inte exakt svara på om den finns här på förskolan, just nu, eller om det är mer.. är någon som vi mer.. kanske hämtar på skolans expedition.. mer och ta till.. men vi borde ju ha en här nere och det är inte omöjligt att vi har det, fast just jag är lite dåligt förberedd på det.

...inte direkt mer än att jag vet att det finns den här lådan och material där nere hos rektorn. Men jag kan inte svara på direkt vad den innehåller.

Det andra resultatet är att förskollärarna anser sig ha god kännedom om krishanteringsplanen och är väl förtrogna med dess innehåll.

Att vi har en krisplan det ska ju arbetsgivaren informera om... om det kommer någon nyanställd och så.

Förskollärarna har en övergripande kännedom om vem det är som har huvudansvaret över krishanteringsplanen på förskolan och de har även kännedom om vilka som har arbetat fram den. Dock har de inte själva någon given roll i krishanteringsplanen, endast som personal på förskolan, där de sedan blir tilldelade roller utefter vad det är som har hänt.

Jag har inte en specifik roll så, utan det är en på varje avdelning, fast det är inte jag.. jag är en i personalen som kommer kallas till möte så fort det är något och får mina uppgifter om vad jag ska göra då av den som leder krishanteringsarbetet

Det vardagliga arbetet med krishanteringsplanen ansåg förskollärarna överlag att de var dåliga på. Det framkom i det sammanfattade resultatet av intervjun att krishanteringsplanen inte används i kontinuerligt vardagen utan det är ett dokument man tar fram i händelse av kris på förskolan.

...vi nog ganska dåliga med nu kan jag ju känna, när vi diskuterar det nu, det skulle vi nog kunna göra bättre.

...vi arbetar ju inte med den utan det är ju något som finns där som vi gjorde då, det är inget vi pratar om nu..

Jag har inte alls kommit i kontakt med krishanteringsplan på det viset.

5.2.2 Krishanteringsplanen, ett stöd i krisarbetet

Av intervjuret resultatet framgår att förskollärarna känner tilltro och trygghet i krishanteringsplanen och att de känner att det är ett dokument som de kan vända sig till för att få stöd och tips på hur de ska handla i olika situationer. Några uttryckte sig så här:

..om det finns en sån här krishanteringsplan då är det ju den man vill hålla sig till skulle jag kunna tänka mig... för då har ju alla i arbetslaget förhoppningsvis satt in sig i den och vet hur man ska jobba...

Då är det väldigt tryggt att man kan gå dit där med en gång och läsa också vad man ska göra... man kanske får en blackout också man vet inte vad som händer ...

Förskollärarna som inte anser att de har någon insyn i krishanteringsplanen anser att de inte heller är förberedda eller vet vad de ska göra ifall en kris skulle inträffa. De förskollärare som anser att de har god insyn i krishanteringsplanen förklarar de olika

stegen de ska handla i, vem de ska kontakta och i vilken ordning de ska utföra handlingarna.

..när det händer någonting så ska vi kontakta vår chef, (...) då kontaktar de vidare, en person på varje avdelning som kontaktar vidare hela arbetslaget då.. så vi får ihop folk.

...då skulle jag kontakta min chef, för det är det jag ska göra.. om hon inte är där så kommer hon ju direkt... om inte annat så kontaktar jag ju nästa person. Och sen samlas vi och så.. ja agerar vi utefter det.. det beror ju på vad som hänt.. händer det något på förskolan då får man ju agera efter det och ringa ambulans och så..

...men vi har ju bestämt hur vi ska göra vem ska komma först vem som ska öppna upp, alltså allting är ju planerat, en krishanteringsplan, att det är ju det som är förberett liksom

5.2.3 Oklar insyn i kontaktsystemet vid krishantering

Enligt resultatet av intervjun framgår det att förskollärarna överlag känner en viss osäkerhet omkring samverkan med andra organ ifall en kris på förskolan skulle inträffa. Dock uttalades att polis, präst, BVC, psykiatrin och socialen var alternativ.

Polisen, Prästen och församlingen och så.. jag kan nog inte svara på vilka det kan va mer.

i krishanteringsplanen som min chef leder då.. det arbetet ...där finns det ju kontakt om hon behöver kontakta vidare då, ...kommunen, BUPP och krisgrupper... där finns det ju då namn och telefonnummer till socialtjänster och ja.. så.. till exempel.

Insynen i krishanteringsgruppen var också en kategori som genomsyrades av en viss osäkerhet hos vissa av de intervjuade förskollärarna, medan det var klarare hos andra. Vilka som ingår i gruppen och hur de arbetar och för vidare informationen var inte tydligt för alla förskollärarna. Några svarade så här:

Jag vet att det är rektorn i alla fall att det är hon vi ska kontakta när det är någonting. Och sen är det ju säkert specialpedagog och kanske någon kurator också finns på skolan som ingår i den skulle jag troligtvis, tror jag.

Det är min kollega från vår förskola, och sen annan personal från andra förskolor och personal från skolvärlden. Jag tror att det ska finnas en representant på varje plats.

5.2.4 Förskollärarna vill vidareutveckla krishanteringsplanerna

Det framgick av intervjuresultatet att förskollärarna överlag känner att de skulle behöva uppdatera och bli mer insatta i krishanteringsplanen. Några skulle vilja lägga till fler detaljer för att på så vis lättare kunna hantera olika typer av krissituationer. Andra ville diskutera kring olika typer av händelser och hur man kan reagera i olika situationer för att bli mer insatt och förberedd när olyckan väl är ett faktum.

... för det första behöver vi gå igenom den igen. Kanske tillägga saker, göra den ännu mer detaljerad.. sen att vi måste gå igenom den oftare prata om den .. sätta oss in i ..alltså. Ja prata igenom om vilka situationer som kan uppstå och (...) hur vi tror att vi skulle hantera och hur vi tror att vi skulle uppleva och känna liksom.. diskutera vad vi känner..

... jag känner mig osäker på vilka människor som ingår i den här planen så skulle det ju vara bra att man fick information och vidareutveckla och att vi fick ny information om vilka som är personer som jag ska kontakta kanske, ja för det känner jag mig osäker nu när man sitter så här.

5.3 Hur man bör arbeta med och bemöta de drabbade.

5.3.1 Att tänka på i mötet med barnen

Att bemöta barnen har genererat i två olika tolkningar, den ena är att möta barnet direkt efter en krishändelse, medan den andra är hur man bemöter barnet i dess sorg, oavsett när det inträffade.

5.3.1.1 I första mötet med barnet

Förskollärarna tar upp vad man behöver tänka på i det första mötet med barnen, efter att en kris har inträffat. Något som de sätter väldigt centralt och anser är det första man ska göra är att känna av situationen, så att man vet hur varje individuellt barn vill bearbeta situationen. Vidare anser de att man måste visa för barnet att man är där för dem och att man lyssnar. Förskollärarna anser att man bör krama barnet extra mycket, för att visa att man bryr sig om det. De trycker mycket på att man inte kan låtsas som att ingenting har hänt utan menar att man måste visa barnet att det är accepterat att prata om vad som hänt.

..man får väl ta hand om dom lite extra kanske, krama dem lite mer, titta på barnet och läsa av det hur det mår..(...)

Spontant kan jag känna så här, att just det att få vara barn.. att få vara liten.. man är barn man är inte en liten vuxen som kan förstå allting... helt enkelt låta dem vara på den nivån de är , inte göra dem varken större eller mindre..

5.3.1.2 Att möta barnet i dess sorg

Här tar förskollärarna upp hur de anser att man bör möta barnet i dess sorg. Samtliga tar upp att man behöver lyssna och visa empati.

(...).. att man helt enkelt möter barnet på... där det befinner sig just då.. är det riktigt jobbigt så måste det ju på något sätt få vara det, man kan ju inte skyla över eller skaka bort det eller... det måste ju få vara det på något sätt... samtidigt som man hjälper vidare alltså så det... man kan ju inte bara sitta en hel dag i knäet heller i en verksamhet det går ju inte utan man kan kanske hitta på lite roliga grejer

Förskollärare påvisar även hur viktigt de anser att det är att svara på barnets frågor, i mötet med barnet och för att hjälpa barnet i dess bearbetning tillika hur de anser att man bör svara på frågorna. Förskollärarna anser att barnens frågor kommer snabbt och att man som förskollärare behöver förbereda sina svar, försöka förutse svaren innan frågorna är ställda. Detta för att inte förvärra förståelsen eller ge en luddig bild av situationen. Vidare anser de att barnet behöver mötas med ärlighet.

(...) ..ta barnens frågor och funderingar på allvar.. inte släta över och säga att nej men det löser sig eller så här .. för de går de inte på utan man måste få .. ja.. vara öppen med sina känslor.. både barnen och de vuxna..

Det framgick i intervjuresultatet att informationen som gavs till barnen, skilde sig två sätt. Det ena är att förskollärarna ansåg att man inte ska berätta mer än man tror att barnet kan förstå, utan att det försvårar. Vidare ansåg de att man endast skulle svara

på barnets frågor utan att vidareutveckla svaren, och att man ger svaren utefter vad man kommit överens med föräldrarna om. Det andra är att förskollärarna svarar på barnets frågor, och är så ärliga i sina svar som möjligt. Vidare ansåg de att man endast ska berätta och förklara om det man är informerad om har inträffat.

...berätta vad man vet, inte gissa sig till eller lägga in egna bedömningar.. ingenting, bara precis vad man vet, det tror jag är det bästa.. så rak som möjligt.. och så.. att man låter det få ta tid.. att man kanske lägger ner kanske mycket i planeringen som man har tänkt att göra och bara syssla med det.. ett tag.. så att man inte glömmer bort det precis.. låter det ta tid och inte tror att det går över på en månad liksom..

... för oftast så har de ju väldigt mycket tankar och funderingar och barn är ju väldigt realistiska och funderar ju konkret liksom vad händer och så här och så får man ju försöka svara bäst man kan och är det någonting man... ibland är det ju väldigt svårt att svara på ett barn till exempel.. vad händer när man dör? (...) om barnet är lite större då kan man ju kanske ställa emot frågan ja vad tror du.. för alla.. alla familjer har ju inte samma... idéer om vad som händer när man dör

5.3.2 Tillbaka till förskolan

När barnet skulle komma tillbaka till förskolan efter en kris, ansåg förskollärarna var individuellt och är något som behöver diskuteras med föräldrarna. De ansåg att det fanns både för och nackdelar med att barnet snabbt skulle komma tillbaka till förskolan. De tog bland annat upp att det kan vara väldigt känsloladdat för ett barn att komma tillbaka till förskolan. En mjuk återinskolning gavs som förslag.

Det är så himla olika beroende på vilka barn det är.. alltså jag menar att många barn kanske skulle vilja vara hemma väldigt mycket med sin familj medan många kanske tycker att det är jobbigt att vara fast i krisen och bara älta och älta och faktiskt komma ut och leka lite.. avlastning i sitt känslorum om man säger.. sen hur lång tid det är ju svårt att säga...

Jag tror på något sätt att bara vara närvarande, vara öppen för hur förälder och barn känner hur de vill göra.. handlar det om att de vill de vara några timmar gången.. så alltså.. allting går ju att lösa...

(...) ...och att man kanske sätter sig ner och pratar med det barnet och föräldern och sen några barn i gruppen och talar om att nu har Stinas pappa gått bort eller är död så barnen får en förståelse och att ja att vi tänker och tycker ...ja.. vad tycker jag egentligen... jag tycker nog att man får ta det lite successivt och barnet kommer tillbaka lite mjukt tillsammans med den andra föräldern. Så tycker jag nog.

Vidare, ansåg förskollärarna, att det är en trygghet för barnet att få komma tillbaka till skolan, relativt snabbt.

Det är ju väldigt individuellt också.. men..man får ju ha ett samarbetet med familjen och prata med dem.. om de vill komma tillbaka snabbt... men det är ju svårt att vet hur man känner , vad det är för familj som har drabbats men det är klart att vi är ju en trygghet och det är ju kanske bra att de kommer tillbaka relativt snabbt...fortsätter vara hos oss..

Jag tror det är bra om det sker snabbt så att de får stöd av vänner och vuxna, psykologer, får prata. Det är nog inte bra att vara hemma.... Utan sörja tillsammans... det är viktigt att folk bryr sig om en, jag tror folk blir lite rädda med, de vet inte hur de ska.. när någon har blivit drabbad. De vågar inte beklaga sorgen och så där jag tror att de kan va lite rädda men de...så de tror jag är viktigt att de kommer tillbaka rätt så snabbt.

5.3.3 Förskolans ansvar

Förskollärarna ansåg att förskolan ansvar är att vara en trygghet, både för barnet och för föräldrarna.

Ja.. alltså.. vi är ju tryggheten.. vi är ju den.. när det händer något i familjen till exempel så är ju vi en väldigt stor trygghet för barnen.. att vi finns där och att de kan komma dit.. det är väldigt betydelsefullt.. för just den familjen som blivit drabbade.. att de också kan komma, att barnet kan komma och vara på förskolan som vanligt kan man säga att det rullar på liksom alltså.. det är en stor trygghet.. alltså vi har ett stort ansvar att vi finns där att vi är trygga och stöttar att vi är stabila och vet vad vi ska göra och hur vi ska bemöta dem.

Vidare anser förskollärarna även att det är förskolans ansvar att se hur den krisdrabbade familjen ger svar på barnets frågor, i fråga om tro, för att kunna ge den varianten av svar. Och att man bör ta hänsyn till att det finns många olika sätt att tro, för barnen i barngruppen, så att man ger många möjligheter, samtidigt som man ger dem de svaren de får hemifrån.

...hur de diskuterar att kommer man till himlen eller tror de på reinkarnation eller vad tror de på så att man själv får lite förberedelser själv för hur man ska prata med barnet i fråga när de kommer med sina frågor. Samtidigt i och för sig är det ju inte bara de barnen som kommer med frågor det lär ju alla andra barnen ju göra med som finns här för de lär ju uppleva samma sak de.

5.3.4 Förskollärarnas roll

I intervjuresultatet framgick att förskollärarnas åsikter var eniga vad gäller deras roll att hjälpa barnet att bearbeta sorgen. Förskollärarna ansåg att deras roll i krishanteringen innefattade att vara tryggheten, lyssnaren, tröstaren, informanten och ibland även terapeuten. De ansåg att de måste vara dessa olika delar även i det vardagliga yrket som förskollärare, men att man måste vara det speciellt vid en kris av något slag. De anser att en förskollärares roll är att vägleda barnen och hjälpa dem framåt i deras funderingar och ta deras och föräldrarnas frågor på allvar. De ansåg även att deras roll är att få barnet att må bra på förskolan. Vidare anser förskollärarna att deras roll är att vara professionell och visa empati, att vara en bra förebild.

..alltså min roll är ju att.. alltså vi är ju närmre barnen, vi är ju väldigt trygga för barnen.. och nära barnen ...det är ju vår främsta mål det är ju att ..att som pedagog bara på något sätt liksom handskas med barngruppen och vara lyhörda för deras frågor.. vara trygghet för dem.. att öppna förskolan för familjerna så de kan komma, vi har ett kapell i närheten, precis i samband med vår förskola och på det viset kan det ju inte bli bättre.. förberedda på en sån här situation.. ja det är ju min främsta roll .. det.. det är det..

Man måste kanske konkret berätta vad som har hänt, och trösta och lyssna och försöka svara på det man kan. Och det kanske inte bara är barnen utan det kanske är föräldrarna man måste trösta med, det tillhör ju på nått sätt, jag menar kommer de här i hallen och är kanske jätteledna så kan man ju inte stå där och titta på dem utan man måste ju såklart krama om dem också.. jag vet inte det ingår ju kanske inte i min arbetsuppgift egentligen men på ett sätt gör det ju de jag är ju där för att barnen ska må bra och barnen mår ju bra om föräldrarna kanske mår lite bättre ,så indirekt blir det ju det.

5.3.4.1 Kontakten med föräldrarna

Förskollärarna ansåg att det är viktigt att ha en väl fungerande dialog med föräldrarna när krisen är ett faktum, för att kunna hjälpa barnen. När en kris har hänt

i en familj är det också viktigt att ha kontakt med föräldrarna för att få reda på vad de vill att man som förskollärare ska informera andra föräldrar och barn om, anser samtliga förskollärarna. Vidare menar förskollärarna att det är viktigt att ha en bra relation med föräldrarna så att man vet hur bearbetningen går till hemma, både för barn och föräldrar, så att man som förskollärare kan hjälpa till extra ifall behovet finns. Förskollärarna ansåg även att dialogen med föräldrarna kan vara bra, så att man får reda på information om personen och situationen, så att man kan prata med barnet om det, när barnet kommer med frågor.

..och sen så är det viktigt det är olika hur föräldrarna säger då, exempelvis om begravning, om barnet inte är införstått vad en begravning är, så att man hela tiden bemöter barnet likadant tycker jag. Med samma värderingar, i alla fall ungefär lika som föräldrarna så att inte vi går för djupt in på begravning och sen så föräldrarna inte vill det utan bara säger att mormor har åkt till himlen eller nått sånt där.

Förskollärarna ansåg att de övriga föräldrarna behöver kontaktas på olika sätt, för att få information, beroende på vilken slags krissituation det är som har inträffat. När det behövdes en snabb kontakt, vid exempelvis akut kris, förekom förslagen att ringa runt till alla föräldrar. Kontakten med föräldrarna ansåg de var viktig och menade att barnen kanske berättar om krisen hemma, och då kan det vara bra för föräldrarna att vara förberedda. Samtidigt kanske barnet inte pratar om krisen i förskolan utan endast hemma, och då kan det vara bra att förskolläraren får reda på det av föräldrarna.

Då vill man ju samla alla. Ha någon form av kontakt med alla föräldrarna, informera dem, antagligen hade man ju ringt till alla och berättat och pratat om det. Man kan ju inte ha ett föräldramöte, det tar för lång tid. För det är ju inte bara här allt kommer ske utan de kommer ju prata om det hemma med frågor och tankar med.. (...)

Medan om det exempelvis handlade om ett barn som var livshotande sjukt, kunde informationen till de övriga föräldrarna vänta någon dag, så att förskollärarna att man kunde sammankalla till föräldramöte.

Ja... föräldramöte där man pratar öppet situationen.. Men föräldramöte där man pratar öppet och så och är man tillräckligt stark och så.. alltså om föräldrarna berättar själva är det ju alltid det bästa, men ibland så orkar man ju inte det heller givetvis.

5.3.4.2 Informera barngruppen

Samtliga förskollärarna ansåg att man bör informera kamraterna i barngruppen, genom att ha en samling. Det förespråkades att man samlade barnen och pratade om vad som hänt, att man kunde göra upp ett minnesbord och förklara att man får vara ledsen. Vidare anser förskollärarna att man kan fråga det utsatta barnet om det själv vill berätta vad som hänt för de övriga förskolekamraterna och att man då måste låta dem göra det.

(...) men när det händer så har vi ju pratat mycket om det med barnen och talat om för kamraterna att nu är exempelvis Stinas morfar död, vad som har inträffat och att han var gammal och sjuk eller en har vi haft i en bilolycka och då har man pratat om själva olyckan att man bearbetar det tillsammans med barnen och inte lägger locket på utan att man lyfter upp det istället och hela tiden är medveten om att barnet har sina tankar och att man försöker bemöta det..

Att informera barngruppen anser förskollärarna har ytterligare en aspekt, förutom att de har rätt att veta. Denna aspekt är att de kan hjälpa det utsatta barnet att bearbeta sin kris genom att ge sin egen syn på det inträffade och ställa frågor, etc.

...och när man sitter och pratar att man sitter några stycken barn och inte hela barngruppen då, kanske en samling med några barn som har en liten erfarenhet som de kan prata om sina erfarenheter.

Samtidigt framkom olika åsikter angående hur stora barnen bör vara, för att få ta del av informationen. Här övervägdes ifall barnet var för litet för att få informationen, om de är för små att förstå den och om det i så fall gjorde något att de fick informationen utan att egentligen förstå den. Åsikten om vad ett litet barn är, skiljer sig åt mellan förskollärarna, då det pratas om små barn från 1,5 års ålder till 4 års ålder. Förskollärarna beskriver hur man kan förklara detaljer i en krissituation på en nivå som barnen kan förstå, som gör att även de mindre barnen, dock inte de allra minsta, kan ta till sig informationen och att det är viktigt att man åldersanpassar informationen till barnen och ger dem så mycket och utförlig information som man anser är lämplig för barnet. Vidare framkom även åsikten att även mognaden för att förstå och behöva få informationen är individuell och märks ju mer man känner barnet samt ifall barnet ställer frågor. Ytterligare en åsikt om att inte ge informationen till alla kom fram, förskollärarna påpekade att det kan ge sken av acceptans för uteslutning och utanförskap.

Min känsla är att är barnet ett år förstår inte det vad vi pratar om men de tar inte skada av det heller (...) Är de stora nog att formulera frågorna så är de stora nog att få svar, men om de inte så stora att de kan förmedla det så kanske de heller inte tänker på döden i det stora hela och då kanske de inte reflekterar över det så mycket.

Om ett barn dör så tror jag ändå att, här är vi liksom, vi hjälps åt i denna sorg liksom, vi finns för varandra. Då skulle det vara förförligt om vi valde – du är för liten för att förstå liksom. Det skulle ju kännas jättehemskt liksom. Och inte bara för det barnet, utan även för de större barnen kan känna att - varför för inte han vara med, är det här någon hemlis liksom. Nej, det tror jag absolut inte skulle vara en bra lösning.

5.3.5 Dags att tillkalla experter

I fråga om experthjälp tog de intervjuade förskollärarna upp två aspekter. Dels experthjälp till barnen och dels experthjälp till personalen. De intervjuade förskollärarna är eniga om att experthjälp behövs när barnet av olika anledningar inte klarar av att bearbeta krisen på egen hand. Förskollärarna ger exempel som att barnet sluter sig och blir tyst eller tvärt om blir utåtagerande. De menar att det är dags att tillkalla experthjälp när situationen blir ohållbar och den personal som finns på förskolan inte på egen hand kan hjälpa barnet vidare ur sin kris.

När man känner att... om man känner som personal att man inte riktigt greppar situationen, att man inte riktigt har koll... att man känner att det här är över vad vi förmår.. att man helt enkelt in kommer vidare, såklart man måste ta in experthjälp för att komma vidare. Ser man att barnet mår dåligt och att vi inte kan göra mer än vad vi gör just nu. Då måste man se sina begränsningar och liksom ta ett steg vidare till någon som kanske vet och kan lite mer.

Det har också framkommit utifrån intervjuresultaten att de intervjuade förskollärarna ser på experthjälp på olika vis. Experten kan vara allt från en anhörig som känner

barnet väl och är insatt i ämnet, till att vara specialpedagogen i verksamheten eller en person med mer utbildning inom området som till exempel en psykolog.

..det är ju inte alltid det är bra med en okänd människa, en expert kan ju va en anhörig som känner barnet med bra erfarenhet av barn och kan.. god tillit till varandra och så här det tycker jag kan va lika mycket expert som en som har en massa utbildning alltså så kan man hellre rådfråga en psykolog eller nåt sånt där om det är nåt sånt man behöver gå till, den hjälpen. Men ja, i depression ska man ju söka hjälp det ska man ju likaså om barnet tystnar ska man ju också det.

Den andra aspekten som de intervjuade förskollärarna tog upp är experthjälp till personalen. Även här ses experten på med olika syn, det kan vara specialpedagogen som ger råd till personalen hur de kan gå vidare i sitt arbete med barnen. Eller kan det vara någon annan utomstående person som exempelvis präst, kurator eller psykolog som hjälper personalen igenom krissituationen och kanske ger råd om hur det fortsatta arbetet kring barnet skall fortgå.

..om det har hänt nåt här då rådfrågar vi specialpedagogen i första hand ju och då kommer ju hon med bra exempel till oss och sen så ofta så kommer hon upp och så tittar hon, kommer hon och tittar på hela barngruppen. Hon kommer inte och tittar på ett barn, utan hon tittar på hur det barnet är i gruppen och då kommer hon säkert upp om det skulle vara så att, och sätter sig här ett par dagar och tittar på barnet och sen kan hon då säga att jag tycker att föräldern ska, det är ju föräldern som ska söka experthjälp för det är ju inte vi. Åh jag tycker nog att de ska begära hjälp ifrån den och den säger hon. Eller så kanske hon ser att vårt förhållningssätt till barnet, ja hon ser det med andra ögon än vi, hon är utanför ju, så kan hon säga till oss att prova och gör så här i den situationen.. (...) då kommer hon med råden till oss istället, hur vi ska bemöta barnet. Så är det ju med andra grejer när vi söker hjälp ifrån henne så.

5.4 Sammanfattning av resultatet

Resultatet från intervjuerna visar att förskollärarna inte känner sig förberedda på så vis att de är osäkra på hur de kommer att reagera när krisen är ett faktum, då de anser att det är svårt att förbereda sig inför en sådan situation. Däremot anser en del förskollärare att de är så pass förberedda de kan bli, medan andra inte ansåg sig vara det. Dessutom framkommer det att många förskollärare inte har någon utbildning inom området och de anser att det är därför de känner sig oförberedda. Det har framkommit att de förskollärare som känner sig mest förberedda även är de som har fått mest utbildning inom ämnet. Många förskollärare kan, oavsett utbildning inom området eller inte, ge tips på hur man kan förbereda sig inför en kris genom att använda sig utav praktiska hjälpmedel. Vidare ansåg förskollärarna att de hade ett stort stöd i sitt arbetslag. De förskollärare som hade adekvata erfarenheter, personliga eller arbetsrelaterade, ansåg att dessa var behjälpliga vid arbetet med kris och ansåg att de var till stor hjälp till att förbereda sig. Förskollärarna har förberett sig på så vis att de har delvis insyn i krishanteringsplanen. Även här skiljer sig resultatet åt, då de är olika mycket pålästa och insatta i vad planerna innehåller samt hur de fungerar. Förskollärarna anser att de känner en trygghet i att ha krishanteringsplan, då de känner att de kan luta sig mot den när krisen är ett faktum. Förskollärarna anser dock att krishanteringsplanen behöver synliggöras och vidareutvecklas så att alla har mer insyn i den. De anser att deras roll i mötet med barnen var att vara till hands, visa empati och svara ärligt på barnets frågor. Skillnader framkom i hur informationen skulle framföras och hur gamla barnen som skulle få informationen behövde vara, både gällande de drabbade barnen och barnen i barngruppen. Att komma tillbaka till förskolan efter en kris, anser förskollärarna skulle ske i dialog med föräldrarna, samtidigt som många av förskollärarna anser att det borde ske så fort som möjligt

eftersom de anser att förskolan är en viktig trygghet för barnen. En viktig roll som förskollärarna anser följer samman med mötet med barnen var att ha god kontakt med föräldrarna och att tillsammans med dem på olika sätt arbeta mot att barnen skulle må bra. Slutligen framkom även att förskollärarna anser att de i sin yrkesroll hade ansvar i att söka experthjälp när de kände att de inte kunde bearbeta sin sorg, samt att de måste ha god insyn i barnets känslovärld så att de kan ta kontakt med föräldrarna och informera om att experthjälp krävs.

Som en röd tråd genom förskollärarnas svar framkom att de anser att man bör arbeta individanpassat och att man vid varje aspekt av krishantering behöver se till det individuella barnet.

6 DISKUSSION

6.1 Förskollärarnas förberedelser, roller och tillvägagångssätt.

En kris är någonting som alla kan komma att råka ut för, och som är av hög prioritet att bearbeta kunskapsmässigt och snabbt. I denna studies resultat framkom två skilda åsikter, angående ifall förskollärarna kände sig tillräckligt förberedda eller inte. Här framkom även att de förskollärare som inte ansåg sig vara tillräckligt förberedda inte hade någon utbildning inom ämnet medan de som ansåg sig vara tillräckligt förberedda var de som hade utbildning. Vilket styrker vad Holland (2008) tar upp, att förskollärare saknar kompetensen att ge barnen det stöd de behöver och skriver vidare att en pedagog behöver utbildning i krishantering och mer utbildning i hur de kommer att reagera. Till följd av dessa resultat borde krishantering ingå i lärarutbildningen.

Det framkom ur undersökningen att många av de intervjuade förskollärarna inte var insatta eller medvetna om sin krishanteringsplan. Detta är någonting som måste förändras eftersom många av undersökta förskolor inte följer Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter. Det vill säga att all personal skall vara insatta i krishanteringsplanen (Skolverket, 2000a).

I samtalet om förberedelser tog inte någon av de intervjuade upp vilka förkunskaper man behöver ha inom krisen och dess faser, vilket vi anser är tänkvärt. Antingen är respektive förskollärare så väl förtrogen med dem att de framgår som naturliga. Eller också har de inte tänkt på att de existerar och kan vara bra att kunna relatera till i sitt krishanteringsarbete. Däremot gav de förslag på följdreaktioner, som exempelvis utbrott, tillbakadragenhet etc. som även Cullberg (2001) och Dyregrov (2008) beskriver. Förskollärarna förklarade och beskrev vilka symptom som de ansåg att man behöver vara medveten om hos barnet, som varnar om att man bör ta kontakt med experthjälp. Samtliga förklaringar som förskollärarna uppgav är även de som Raundalen och Schultz (2007) och Dyregrov (2008) förespråkar. Samtliga förskollärare gav också konkreta och praktiska tips på hur man kan förbereda och arbeta med en krissituation. Vilket var liknande de konkreta metoder som Lindberg (2006) och Dyregrov (2008) har uppgett. Dessa svar visade på att förskollärarna har en insyn i krishantering, som en del av dem inte insett att de har. Utan att de har en kunskap de inte insett att de besitter.

Undersökningen visar att förskollärarna anser att föräldrarna ska avgöra när barnet ska återgå till förskolan, efter en kris. Samtidigt anser de att barn så fort som möjligt ska återgå till förskolan, då de påpekade vilken viktig trygghet förskolan och de själva utgör. Detta skriver även Skolverket (2000a), då även de menar att barnen snabbt bör återgå till förskolan, vardagen och dess fasta rutiner, för att inte fastna i sorgen.

En del av förskollärarna har tagit upp att de anser att man inte ska ge för mycket information till barnet. Detta motsäger det Dyregrov (2008) skriver, att barn behöver ha samma information som de vuxna får, fast anpassat efter barnets ålder. Vidare skriver han att vuxna anser att barn inte behöver ha samma insyn i krisens händelse som vuxna har (a.a.). Vår undersökning visar att endast en del av de intervjuade förskollärarna anser detta. Vidare framkom att om barnet skulle få informationen så skulle det anpassas efter barnets nivå. Några förskollärare tog upp att om barnet är

tillräckligt stor att formulera frågan, så är det tillräckligt stort för att få sanningen. Vidare anser de även att om barnet är för litet för att fråga så förstår de ändå inte informationen som de erhåller, och då skadar den dem heller inte. På så vis ansåg förskollärarna att alla barn ska få sanningsenlig information. Detta menar även Raundalen och Schultz (2007) är viktigt för om man undanhåller information till barnet tappar barnet förtroende för den vuxne när barnet tillslut får reda på hur det ligger till. Detta förtydligar relevansen av att alla som arbetar med barn behöver ha insyn i krishantering, för att med en gång veta vad barnet behöver få veta, så att de ger sanningsenlig information till barnet, men så att de även kan informera föräldrarna om vad barnet behöver få reda på.

Resultatet visar att samtliga förskollärare tar upp att förskollärarens roll innebär att visa empati och ge barnen den speciella omsorg som det kräver tillika att förskolans roll är att vara barnets trygghet och att sätta varje barn i fokus. Detta är kvalitéer som kan anses vara medmänskliga, vilket Skolverket (2000a) påpekar räcker långt.

Som förskollärare kan det vara svårt att se alla barns behov, då det är en stor barngrupp med få pedagoger, trots detta tog förskollärarna upp att barnet måste få ventilera sina tankar och funderingar och att förskolläraren behöver vara lyhörd vilket är något som även Raundalen och Schultz (2007) förespråkar.

I förskollärarnas svar framkom, genomgående under hela resultatet, att de menar att det är individuellt hur man reagerar och hur man vill arbeta med krisen och att förskollärarna ska ta hänsyn till såväl barnets personlighet som till de anhöriga och övriga barngruppen. Trots att Holland (2008) i likhet med förskollärarna anser att alla fall är olika, så menar han att alla kriser har vissa likheter som gör att man kan utforma ett effektivt sätt att hantera krisen. Här menar Holland (2008) att man kan ta stöd i krisens faser för att få en grund att utgå ifrån i krisarbetet och menar vidare att förskollärare måste vara insatta i krishantering, krisens faser och vad detta kan medföra för följdreaktioner så att de kan möta barnen på rätt sätt (a.a.). Trots att förskollärarna, som Skolverket (2000a) påvisar, ger förslag på arbete som medmänniska vid en krissituation så visar Holland (2008) på vikten av att vara insatt i krisens faser för att kunna ge rätt stöd. I resultatet framkom inte ifall förskollärarna var insatta i krisens faser eller inte. Att vara insatt i krisens faser är något som Socialstyrelsen (2008) påvisar vikten av eftersom ett snabbt och adekvat krisstöd kan påverka barnets bearbetningsprocess och vidare utveckling.

6.2 Reflektioner

När vi började titta på hur förskolan och förskolläraren ser på sitt möte med barn i kris tänkte vi aldrig på att förskollärarna skulle ta upp andra aspekter än just mötet med barnen. Tvärtom så influeras deras roll även mycket av mötet med föräldrar, övriga barngruppen etcetera och det var mycket intressant att se hur de tänkte utifrån alla aspekter och alla inblandade. Det framkom tydligare att förskollärarna inte endast är där för barnen utan även för den övriga familjen.

Av resultatet har framkommit att endast ett fåtal förskollärare har utbildning inom ämnet och ännu färre har den utbildningen ifrån lärarutbildningen. Vi har funderat mycket på varför krishantering inte ingår i lärarutbildningen, vilket vi anser framkommer i vår studie är något som många förespråkar och som hade behövts. Efter att ha fått insyn ifrån tidigare forskning om hur viktigt det är att hantera krissituationen och möta barnen på rätt sätt tycker vi att det är oansvarigt av

lärarutbildningen att inte se till att de lärare som kommer ut har utbildning inom området.

6.3 Fortsatt forskning

Flera frågor väcktes under arbetets gång, som vi skulle vilja undersöka vidare.

Efter att ha hört förskollärarnas funderingar angående hur gammalt ett barn är innan det förstår och behöver få ta del av informationen skulle vi vilja fortsätta med att göra en undersökning om just det. Detta anser vi är mycket intressant då tidigare forskning påpekar vilken skada information som inte är korrekt kan göra tillika vad utebliven fakta kan ställa till med.

Vidare skulle det vara intressant att göra en större och möjligen kvantitativ undersökning angående hur många som har adekvat utbildning inom krishantering inom förskolan och här även ta reda på hur de fått möjligheten att få gå utbildningen, ifall den är erbjuden från lärarutbildningen eller arbetsplatsen samt vilken utbildning det i så fall är.

7 REFERENSLISTA

- Arbetskyddsstyrelsen (1999). *Första hjälpen och krisstöd*.
http://www.av.se/dokument/afs/afs1999_07.pdf
- Barclay, C. (2004) *Crisis management in a Primary School*. Teacher Development, Volume 8, Numbers 2 & 3, 2004.
- Bladini, K. (2004). *Handledning som verktyg och rum för reflektion: en studie av specialpedagogers handledningssamtal*. Diss. Karlstad : Karlstads universitet, 2005. Karlstad.
- Cullberg, J. (1992). *Kris och utveckling: en psykodynamisk och socialpsykiatrisk studie*. (3., något rev. uppl.) Stockholm: Natur och kultur.
- Dyregrov, A. (2008). *Barn och trauma*. Malmö: Studentlitteratur.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1995). *Sorg och omsorg*. Lund: Studentlitteratur.
- Forsberg, C. & Wengström, Y. (2008) *Att göra systematiska litteraturstudier*. Stockholm: Natur och kultur.
- Frelin, A. (2010) *Teachers' Relational Practices and Professionalism*. Uppsala: Institutionen för didaktik, Uppsala universitet.
- Gustavsson, L. (2006). *Våga vara människa*. i Myndigheten för skolutveckling (2006). *När det värsta händer: om krishantering i förskola och skola*. Stockholm:
- Myndigheten för skolutveckling. Tillgänglig på Internet:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1881>
- Holland, J. (2008). How school can support children who experience loss and death. *British Journal of Guidance & Counselling*. Vol. 36, No. 4, November 2008,
- Kvale, S och Brinkmann, S (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (andra upplagan) Studentlitteratur AB Lund
- Lindberg, L. (2006). *Den läkande leken*. (2006). i Myndigheten för skolutveckling (2006). *När det värsta händer: om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Tillgänglig på Internet:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1881>
- Läraryrket (2006). *Lärarens handbok*. Solna
- Mathiasson, (2006). L. *I krigets skugga*. i Myndigheten för skolutveckling (2006). *När det värsta händer: om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Tillgänglig på Internet:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1881>

- Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (3., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2003). *Delaktighet som värdering och pedagogik*. Pedagogiska forskning i Sverige (2003) årg. 8 nr 1-2 s. 70-84
- Raundalen, M. & Schultz, J. (2007). *Krispedagogik: hjälp till barn och unga i kris*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Reid, J. och Dixon, W. (1999) *Teacher attitudes on coping with grief in the public school classroom*. Psychology in the Schools, Vol. 36 (3), 1999.
- Skolverket (2000a). *Beredd på det ofattbara. Om krisberedskap och krishantering i skolor*. Stockholm: Liber.
- Skolverket (2000b). *Översyn av katastrofberedskapen inom skolområdet*.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=771>
- Skolverket (2006). *Läroplan för förskolan (Lpfö 98)*
<http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003000360037/target/Record%3Fk%3D1067>
- Socialstyrelsen (2008). *Krisstöd vid allvarlig händelse*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Statistiska centralbyrån (2010-12-01)
<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/Produkt.asp?produktid=LE0102>
- Statens Offentliga Utredningar (SOU) 2000:113
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/39/09/add94593.pdf>
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, J. (2001). *Enkätboken*. (2.uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

BILAGA 1

Huvudfrågor och följdfrågor i intervjuerna

- Problemformulering 1

Hur förbereder förskollärarna sig, inför eventuella kommande dödsrelaterade krissituationer?

1. På vilket sätt är du förberedd ifall en kris skulle inträffa?
2. Hur förbereder du dig mentalt inför en dödsrelaterad krissituation?
3. Hur förbereder du dig praktiskt inför en dödsrelaterad krissituation?
4. Finns det några förberedelser som innefattar föräldrarna?
5. Vad har du för utbildning inom krishantering?
6. Anser du att dina eventuella erfarenheter har gjort dig mer förberedd?
7. Vad anser du har gjort dig mest förberedd?
 - Varför har just detta förberett dig mest?
8. Känner du dig tillräckligt förberedd?
 - Om nej - Vad skulle behövas för att du skulle känna dig mer förberedd?

- Problemformulering 2.

Hur insatta anser förskollärare sig vara i arbetet med krishanteringsplanen på förskolan?

9. Vilka förberedelser är gjorda utifall en dödsrelaterad kris skulle ske, på din förskola?
10. Har du varit delaktig att ta fram krishanteringsplanen?
11. Är du insatt i er krishanteringsplan?
 - På vilket sätt är du insatt i er krishanteringsplan?
 - Vilken roll har du fått i krishanteringsplanen?
12. Känner du att krishanteringsplanen är en trygghet ifall en kris skulle inträffa?
 - Varför?
 - Varför inte?
13. Vet du vilka som ingår i krishanteringsgruppen?
 - Känner du tilltro till den gruppens arbete?
14. Hur uppdaterar ni krishanteringsplanen?
15. Hur ofta uppdateras krishanteringsplanen?
16. Arbetar ni med er krishanteringsplan på ett krisförberedande sätt?
 - Hur arbetar ni?
 - Ingår detta arbete i vardagen?
17. Hur ser informationen till arbetslagen ut, hur går den till?
18. Vad anser du är skolans ansvar?
19. Finns det någon samverkan med andra organ och i så fall vilka?
20. Hur hade du velat vidareutveckla er krishanteringsplan?

21. Hur anser du att man kan förbereda krishanteringen bättre?

- Problemformulering 3

Hur anser förskollärare att man bör arbeta med och bemöta barn i en krissituation?

22. Hur skulle du vilja göra ifall en dödsrelaterad kris skulle inträffa?

23. Vad anser du är din roll som förskollärare i en krissituation?

Ex. informanten, tröstaren, terapeuten etc..

24. Hur handskas man med barnets tillbakagång till förskolan?

25. Vad anser du att man behöver tänka på när man möter barnet i en krissituation?

26. På vilket sätt anser du att barnet behöver bearbeta händelsen?

27. Vad kan du som pedagog göra för att underlätta barnets bearbetning?

28. Vad tror du är viktigast för barnet i dess bearbetning?

29. Hur anser du att man bör informera kamraterna?

30. När anser du att man behöver söka experthjälp?